

GÁLDU ČÁLA

Álgoálbmotvuoigatvuođaid áigečála nr. 3/2006

Eamiálbmotvuoigatvuođat kanadalaš konteavsttas

Ovdamearkkat British Columbias ja Davvioarje-duovdagis

ČÁLLI YNGVE ENKVIST

Eamiálbmotvuoigatvuođat kanadalaš konteavsttas

Ovdamearkkat British Columbias ja
Davvioarje-duovdagis

Yngve Engkvist

Gáldu Čála – Álgoálbmotvuoigatvuodaid áigečála Nr 3/2006
Oaivedoaimmaheadji: Magne Ove Varsi

Eamiálbmotvuoigatvuodát kanadalaš konteavsttas
Ovdamearkkat British Columbias ja Davvioarje-duovdagis
Čálli: Yngve Engkvist
Jorgaleaddji: Språksenteret, Tromsø

© Yngve Engkvist ja Gáldu Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš
Guovdageaidnu 2006

Olgošgovva/hábmen: Bjørn Hatteng
Gráfalaš bardin: Elle Kirste Porsanger, AlfaBehta Grafiske
Deaddileapmi: Ykkös Offset OY, Vaasa

Doaimmahaga čujuhus:
Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš
NO 9520 Guovdageaidnu
Telefovndna +47 7848 8000
Fákka +47 7848 8020
E-poasta: mov@galdu.org
www.galdu.org

ISBN 82-8144-024-4
ISSN 1504-4289

Ovdasánit

Váldofágabargu čállon Nisga'a-šiehtadusa birra British Columbias, ja gieddebargu British Columbias ja Davvioarje-duovdagiin, lea sakka beroštahtán eamiálbmotvuoigatvuodaid ovdáneami hárrái kanadalaš stáhtas. Dát guorahallan guoskkaha demokrátalaš nuppástusproseassaid ja odđa hálddašanmálliid, ja sii geat dihtet dán ovdáneamis gitta Finnmárolága áigái sáhttet vuohttit moanaid seammaláganvuodaid.

Kanada lea federálastáhta. Eamiálbmotvuoigatvuodat leat ovdánan mánggaláhkai iešguđet provinssaid báikkálaš diliid ektui. Daid guovlluid dilli mat dás válddahallojit ii dárbbas leat Kanada oppalaš ovdáneapmi juohke sajis.

Giittán Eamiálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáža, sihke mearkkašemiid ja árvalusaid ovddas barggadettiin, ja vel go guovddáš lea válljen dán guorahallama čálaraid dustis. Dát lea munnje addán vejolašvuoda gaskkustit muhtin oasi das masa lean čiekŋudan, seammás go sávašin dán lasihit beroštumi oahppat eanet eamiálbmogiid birra Ártisa eará guovlluin.

Guorahallama vejolaš boastuvuodaid ja váilevašvuodaid sáhtta vuolláičállái diedihit. Muđui válddán buriin mielain vuostá visot máhcahemiid ja mearkkašemiid mat lohkkiin dal ležžet.

Yngve Engkvist

Sisdoallu

Ovdasánit	5
Álggahus	7
Eamiálbmotvuogitvuodát kanadalaš konteavsttas	8
First Nations – Kanada eamiálbmogat	8
1763 gonagaslaš julggaštus – indiánaid ”vuodđoláhka”	9
First Nations ja brihtalaš kruvna gaskasaš šiehtadusat	9
Ovdalaš šiehtadusat – geavtlaš politihkka eamiálbmogiid guovdu	10
Indian Act –Kanada eamiálbmotpolitihka juridihkalaš vuodus	10
Sirren ja oktiisuddadeapmi lágaid olis	10
Almmolaš eamiálbmotpolitihka nuppástusat	12
Vuosttaš geahččaleapmi stuorát nuppástuhttimii – 1969 White Paper	12
Diggeáššit ja konstitušuvnnalaš nuppástusat	13
1982 vuodđoláhkanuppástusat	14
Delgamuukw-duopmu	14
Kanada eamiálbmogiid kommišuvdna – čuolmmat ja čoavddusevttohusat	15
Ekonomalaš ja sosiála dilít	16
Šiehtadallamat ja šiehtadusat odđa konteavsttas	17
Davvioarje-duovdda, iešstivrejupmi ja politihkalaš nuppástusat	18
Duovdagat – guovddášstivrejjuvnon ovttagat	18
Eamiálbmogat ja NWT álbmot muđui	18
Riggodatrickis guovlu	19
Berger-raporta	20
NWT’ báikkálaš ja guovlluguovdasaš iešstivrejumi ovdáneapmi	20
Drury-raporta	21
Eanavuoigatvuodaid gáibádusat ja odđa orgánaide juohkin	21
Inuvialuit	21
Nunavut	22
Eanet šiehtadallamat eanagáibádusaid ja iešstivrejumi hárrái	23
Nuppástusat ja vejolašvuodát	23
Nisga’a-šiehtadus British Columbias	24
Nisga’a – kultuvra ja historjá	24
Nass River – dološ áiggi rájes ássanbáiki	24
Ássit	25
Eanavuoigatvuodaid ja iešstivrejumi gáibádusat	25
British Columbia ja eanagáibádusat	26
Calder-ášši, vuosttaš lávki šiehtadallamiidda	26
Šiehtadallamat	27
Luondduriggodagat	27
Iešstivrejupmi	28
Loahppaproseassa	28
Ovdáneapmi maŋŋil 2000	30
Eamiálbmotvuogitvuodát Kanadas – earáide málle?	30
Demokrátalaš šiehtadallamat	30
Iešstivrejupmi gaskaoapmin (neavvun?)	31
Guoktálastimat	31
Loahpaheapmi	32
Girjjálašvuoha	33
Neahttasiiddut	33

Álggahus

Finnmárkoopmodat hálddašanorgánan mearkkaša oddasa Finnmáarkui ja norgga stáhta politihkkii sápmelaččaid hárrái eamiálbmogin. Belgia-sturrosaš duovdagat galget hálddašuvvot báikkálaččat, ja ovttas fylkka eará ássiiguin lea sápmelaččain dál formálalaš jurdikšuvdna eatnamiin maid leat geavahan don doloža rájes.

Oktanaga dáinna lea vihtta jagi dasságo Nisga'a našuvdna British Columbias oaččui iežas iešstivrejuvvon guovllu, manjil go lei leamaš dakkár proseassas mii mángga dáfus sulastahtá proseassa mii buvttihii Finnmárkolága. Ovdal go dát bodii fápmui lei ásahuvvon odđa iešstivrejuvvon guovlu davvin Kanadas, go Nunavuta šattai iešstivrejuvvon duovdagin davvioarji Kanadas, cuoŋománu 1.b. 1999.

Kanada lea mángga dáfus earalágan go Norga. Dan sadjái go norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda, leat Kanada stáhtas unni-musat 50 iešguđetlágan eamiálbmoga, main leat stuorra kultuvrralaš ja geográfalaš erohusat rájáideaset siskkobealde. Gokko Norggas lea nana guovddášfápmu, fidne Kanada stáhta legitimatehtas iešguđet báikkálaš politihkalaš dásiin. Guovddáš ráđdehus ferte politihka hábmemis vuhtii váldit sihke iešguđetlágan eamiálbmot-joavkkuid ja guovlluguovdasaš politihkáriid. Dattege čájehit sihke našuvnnalaš ja báikkálaš dási politihkka moanat sullasaš-vuođaid Kanada ja Norgga gaskka eamiálbmotvuoigatvuođaid dáfus.

Nisga'a-šiehtadus British Columbias ja Nunavuta iešstivrejuvvon guovlu Davvioarje-Kanadas leat guokte dovdoseamos iešstivrenšiehtadusat maid Kanada eamiálbmogat leat ožžon áigái manjimuš logi

jagis. Oktanaga iešstivrenšiehtadallamii-guin leat Kanadas vel leamaš eará proseassat. Lágaid ja almmolaš politihka nuppástuhttin lea leamaš oassin láchčimin dili eamiálbmogiid politihkalaš ovdáneapmái sihke dihto guovlluin ja ollislaččat Kanadas. Politihka hábmen lea nuppástuhtton lávkkiid mielde, sihke eamiálbmogiid ja kanadalaš stáhta beales. Dan sadjái go kanadalaš ráđdehus 60-logu loahpageahčen oččodii indiánaid šaddat nu sullalaga stáhta eará ássiid go vejolaš, orrot dál árbevieruid ja eamiálbmogiid iežaset árvvuid eanet doahttaleamen. Nuppe dáfus leat moanat eamiálbmogat maid ovdal sáhtii gohčodit "árbevirolašžan", ja geat eanaš bivde ja guolástedje, dál oljo- ja gássabohkanprošeavttain šiehtadallit ja ovttasbargit. Ovdáneapmi Kanadas soaitá muitaleamen makkár vejolašvuođaid ja hástalusaid Finnmárkkui álbmot sáhtá vuordit?

Eamiálbmotvuoigatvuodát kanadalaš konteavsttas

Šiehtadusat Kanadas 1930 rádjai. Kárta čájeha iešgudetlágan šiehtadusaid, dan vuodul makkár vuoigatvuodaid dáhkidedje eamiálbmogiidda. Merkekahtes guovlluin eai leat leamaš šiehtadusat ovdal odđa áiggis. Vižžon <http://atlas.gc.ca>

Jus galggaš áddet mañimuš áiggi ovdáneami Kanadas iešstivrenortnegiiguin ja nu gohčoduvvon odđaáigásaš šiehtadusaiguin gaskal eamiálbmogiid ja stáhta, de ferde gal áddet Kanada eamiálbmotpolitihka historjjálaš duogáža. Dás giedahallojit sihke ovddeš šiehtadusat ja erenoamáš lágat mat čállojuvvo indiánaid várás. Vaikke Kanada juohke provinssas ja duovdagis¹ leatge iežaset árbevierut, de leat muhtin ovttalárganvuodát, ja dat leatge masa dás giddet fuomášumi. Dán kapihttalas leat almmolaš politihkka ja lánhanuppástusat mielde, dasa gullet vel muhtin riektemearrádusat mat bidjet presedeansa. Go jo Kanada lágat

leat vuodđuduvvon brihtalaš vuogádahkii, deattuhuvvojit riektemearrádusat eanet go čállon lágat, ja áššit mat válldahallojit kapihttalas adnojit dehálažžan dán oktavuođas.

First Nations – Kanada eamiálbmogat

Kanada iešgudet eamiálbmogat gohčodit dál iežaset *First Nations*. Dát doaba siskkilda visot joavkkuid maida Indiánaláhka gusto, ja sierranas eamiálbmotjodiheaddjit doahhtaledje dán *Royal Commission on Aboriginal Peoples* (1996) raporttas. Namma lea politihkalaččat čuohecci, ja jodiheaddjit geain lea iešstivre-

¹ Dakkár federašuvnnas go Kanadas lea mánggalárgan guovlluguvodasaš ja báikkálaš iešstivrejupmi. Provinssat leat buorre muddui iešheanalaččat báikkálaš politihka ja lágaid hábmemis, ja nu gohčoduvvon duovdagat leat fas njuolga gozihuvvon guovddáš ráđdehusa beales.

jumi ja iešmearrideami áigumušat leat dan hábmen². First Nations siskkilda dan maid mii dovdat indiánan, inuhkkan ja métisan (seahkalas eurohpalaš ja indiána duogáš). Vaikke *indiána* doaba dávjá lea adnon boastut ja loavkašuhttin, lea dat vel sierra láhkatearbma. Oažžun dihtii čielga digaštallama, de geavahan danne juogo dán doahpaga dahje eamiálbmogat gokko dat heive buorebut.

1763 gonagaslaš julggaštus – indiánaid “vuodđoláhka”

Mañimuš áiggis leat mánga kanadalaš eamiálbmoga čujuhan Gonagas Georga 1763 julggaštussii gáibidettiin eanavuogiatvuodaid. Dat nannii ahte Davvi-Amerihká eatnamat gulle brihtalaš gonagassii, mii mielddisbuvttii ahte odđáássiit eai sáhtán oastit dahje rievdit eatnamiid njuolga dan guovllu indiánain. Julggaštus lea leamaš anus eanavuogiatvuodaid guoski diggeássiin mañimuš áiggisge, muhto Kanada duopmostuolut eai leat čielgasit vástidan galggaigo dát guoskat olles Kanadai vai dušše daid osiide mat dalle ledje brihtalaš válldi vuolde.

Birrasii 1760:s lei Kanada indiánain oalle stuorra fápmu eurohpalaš riikkaid ektui. Stuorrabritánia lei justa časkán Fránkariikka dáistaleamis oažžut davvi-amerihkálaš guovlluid, ja Davvi-Kanada indiánat sáhte dán guovtti našuvnna gaskasaš riiddu atnit ávkin. Muhtin juristtat ja historjádutkit leat oaivvildan ahte dát julggaštus lei brihtalaččaid beales njulgestaga nuppeguvlui dohkkeheapmi, ja earát fas earret eará jurista John Borrows (Borrows, 1997:157ff), čuoččuha ahte 1763 julggaštus adno First Nations (Kanada iešgudet indiánaid) ja kruvnna, brihtalaš stáhta gaskasaš šiehtadussan.

1760-logu rádjai lei eurohpalaš našuvnain dihto beroštupmi doalahit buori okta-vođa Davvi-Amerihká eamiálbmogiiguin, danne go atne leat dehálažžan singuin leat beallalaga eatnamiid ja kolonijaid gilvvus. Moanat indiánat dorjo fránkkalaččaid 1700-logu sodiin, muhto sii eai datte atnán

eatnamiiddiset ribahuvvon go fránkkalaččat vuottáhalle brihtalaččaide čieža jagi soađis mii nogai 1760:s.

Brihtalaččaide šattai gonagas Georga 1763 julggaštus vuohkin dáhkidit indiánaide vuogiatvuodaid, ja seammás eastadit sin mannamis beallalaga fránkkalaččai-guin dahje eará našuvnnaiguin. Dán áiggi vásihedje lassi deaivvademiid odđáássiid ja eamiálbmogiid gaskka. Dasgo eamiálbmogiin eai lean olus dáhkádusat ovdal gonagaslaš julggaštusa, de eai lean dáistaleamit sin mielas sávahahttin muhto dárbbášlažžan sihkarastit binná eatnamiid.

Julggaštusas leat golbma prinsihpa deattuhuvvon:

1. Davvi-Amerihká kolonijiat eai sáhtán juohkit gosage eaige válldit alcceseaset eatnamiid maid eai lean oastán dahje ožžon indiánain juogaman ovddas
2. Kolonijaid ráđdehusat eai sáhtán addit odđáássiide lobi ássat indiánaid eatnamiidda eaige ovttaskas olbmuide lobi daid oastit
3. Almmolaš vuogádat ráhkaduvvui, mii mearkkašii ahte eiseválddit galge sáhttit oastit eatnamiid nu ahte dat eai šat lohkkon indiánaid opmodahkan

Dán julggaštussii lea čujuhuvvon mángga riekteássiin mañnil. Dát guoskkai dálá Kanada ja USA guovlluide, muhto hilgojuvvui revolušuvdnasodiid ja Amerihká sorjjasmeahtunvuodasodiid geažil. Mañnil go amerihkálaččat šadde sorjjasmeahtumat 1785 Parisa-šiehtadusa olis, eai doahttaluvvon šat mánga 1763 prinsihpa, almmá dagakeahttá dán váttisvuohthan.

First Nations ja brihtalaš kruvnna gaskasaš šiehtadusat

First Nations lea dat oktasaš doaba mii dál adno Kanada eamiálbmogiin. Kanada eamiálbmogat leat iešgudetláganat, sii leat iešgudet našuvnnat ja kultuvrrat ja sii leat dáid guovlluid álgonašuvnnat, sii ledje doppe ovdal eurohpalaččaid. Namma muitala visot dán.

² Ieštivrejumi ja iešmearrideami erohus lea juridihkalaš dásis. Ieštivrejumi lea formálalaš struktuvra, mas muhtin álbmogis dahje muhtin geográfalaš guovllus leat dihto lágan báikkálaččat vállejuvvon politihkkárat ja lágat mat bidjet muhtin rámmaid dahkat mearrádusaid báikkálaš dahje guovlluguovdasaš dásis. Iešmearrideami sáhtta adnot garrasat doaban, seammás go eaktuduvvo eanet go dušše formálalaš struktuvraid; duohta iešmearrideapmi mearkkaša vel ahte eará evvttit fertejit leat devdon, nugo ekonomalaš vuoddu nu ahte lea vejolaš čadahit iešheanalaš mearrádusaid báikkálaš dásis.

Vuosttaš šiehtadusat daid guovlluin mat dál gullet Kanadai, bohte áigái dalle go sii formálaččat ledje brihtalaš stivrejumi vuollásaččat. Muhtin šiehtadusat muddejedje eatnamiid, earát fas ledje militeara ovtastumit, ovdamearkka dihte go indiánat sohte brihtalaččaid bealde 1812: s eastadan dihtii ahte USA galggai vuollástit Kanada. Kanada áshuvvui dominiuvdnan³ 1867:s, mañnil go brihtalaš parlameantta láhka Davvi-Amerihká birra mearriduvvui. Kanada vuodđolága 129 paragrafa nannii ahte Kanada lea brihtalaš gohččumiid hálddus, masa gullá vel 1763 gonagasalaš julggaštus indiánaid ja sin eanavuoigatvuodaid hárrái.

Ovdalaš šiehtadusat – geavtlaš politihkka eamiálbmogiid guovdu

Brihtalaš kruvna ja eamiálbmogiid gaskka ledje mánja šiehtadusa ovdal go Kanada šattai sierra dominiuvdnan. Šiehtadusaid dulko iešguđetláhka guovllus guvlui. Mañit áiggis leat almmolaš eiseválddit ja eamiálbmogat maidda guoskkai/guoská dávjá daid dulkon mánggaláhkai. Eiseválddit leat dulkon šiehtadusaid garrasit čálalaš sisdoalu ektui, ja eamiálbmogiin lea fas njálmmálaš muitalanárbevierru mas leat eanet bienat go mii lea čállon čálalaš dokumeanttain.

Muhtin provinssain, ovdamearkka dihte British Columbias, eai lean galle šiehtadusa árra áigodagas ovdal ja mañnil go Kanada šattai dominiuvdnan. Dat moadde mat gávdnojedje ledje eahpidahttit ja orro čállon eahpidahtti dilálašvuodain.

Stáhta ja eamiálbmogat sohpe mánja šiehtadusa 1670 rájes 1921 rádjai. Dábálaččat ledje dain šiehtadusain okta dahje moadde čuovvovaš eavttuin: Ovtamielašvuoha ráfái ja ovtastallamii, sirddihit eatnamiid, šiehtadit ekonomalaš buhtadusaid hárrái eamiálbmogiidda, máksit jahkásaččat veaháš ruđain dahje dávviriiguin, nammadit oaivámuččaid ja jodiheaddjiid geat sáhtásedje searvat šiehtadallamiidda, dáhkidit eatnamiid eamiálbmogiidda ja/dahje dáhkidit atnit

ávdin guovlluid dan dilis mas ledje ja ráđdehus galgá lohpidit stáhta bálvalusaid ovdamearkka dihte oahpu.

Eanaš šiehtadusain lea oassi dan birra ahte indiánaid eanavuoigatvuodát galge loahpahuvvot. Lei oainnat dat oaidnu ahte eamiálbmogat oamastedje daid eatnamiid gos ásse.

Kanada eamiálbmogat leat mañit áiggis dulkon mánja šiehtadusa earaláhkai go eiseválddit, leš dal dát provinssa dahje federála dásis.⁴ Eiseválddit leat diggeáššiin garrasit doalahan láhka-dokumeantta teavsttaide, ja indiánat leat fas doalahan iežaset njálmmálaš muitalanárbevrrui, mii muitalage makkár konteavttas dokumeanttat leat vuolláičállon, ja mo dokumeanttaid ferte árvvoštallat. Eiseválddit leat atnán šiehtadusaid suodjalussan daid unnitloguide mat áitojuvvojit jávkaduvvot ja oktiisuddaduvvot. Dát leatge de uhcánaš suodjalan daid joavkkuid mat muđui livčče oktiisuddaduvvon dahje jávkan.

Indian Act –Kanada eamiálbmot-politihka juridihkalaš vuodus

1876:s čállui *Indian Act* láhka dahje Indiánaláhka. Láhka fátmastii ja fátmasta indiánaid beaivválaš eallimis stuorra osiid, masa gullet eatnamat ja luonddu-riggodagat, oahppu, báikeservodagaid ovdánahttin ja sosiála dilit oppalaččat. Šiehtadusat leat sihkarastán indiánaide dihto eatnamiid, ja Indian Act lea fas mudden sin eallimiid. Lága duogáš lei vuogasmahttit oanehisáigái sáhttit indiánaid sirret ja addit sierravuoigatvuoda, ja guhkesáiggi ulbmilin lei fas nuppástuhttit sin eallinlági ja sin oktiisuddadit Kanada eanetlogu eallinvuohká.

Sirren ja oktiisuddadeapmi lágaid olis

Indiánaláhka definerii indiána juohke álmái olbmo indiánaduogáš čeardagulle-vašvuodain, dahje dákkár olbmo mánná, dahje juohke nissonolbmo gii lobálaččat lei náitalan sinna. Juohkehaš gii orui

3 Dominiuvdna lea dat namahus mii adno ovdalaš brihtalaš háldduid birra main lea dievas iešstivrejupmi ja sierra ráđdehus, muhto oktasaš stáhtaoaivámuš (monárka) Suorbrítániain

4 Muhtin lágat leat oktasaččat olles Kanadai ja mearriduvvojit dalle našuvnnaš dásis. Dát guoská ovdamearkka dihte olgoriikapolitihka lágaid dahje lágaid maid báikkálaš ráđdehusat ieža eai fuolat. Provinssat muddejit dábálaččat dan mii guoská provinssii ja dan ekonomalaš diliide.

vihtta jagi dahje guhkit eará riikkas, indiánanissonat geat náitaledeje albmáiguin geain ii leat indiánanaverra ja muhtin háve luovosmánát másse indiánastáhtusa. Kanada eamiálbmogat šadde dainna lágiin hágganit ja sirrejuvvot lága bokte, go ožžo iešgudetlágan vuogiatvuodaid, gáržžidemiid ja lobiid.

Lágaid bokte ásahedje vel reserváhtaid. Dát šadde oalle muddui seammasažžan go dat guovllut mat ledje juhkkon indiánaide ovdalaš šiehtadallamiid bokte. Čearddaide sáhtii vel juohkit sierra guovluid, dan vuodul gos jo ledje ássamin. Čeardajuogu vuodđun lea stáhta geográfalaš joavkojuohku iige dárbbas leat dan ektui man našuvdnii guhtege dovddai gullelašvuoda.

Indiánaláhka heivehii nu ahte logahallon indiánat sáhtte šaddat ollislaš kanadalaš riikavuložin jus čatnasedje iežaset čerdii ja iežaset báikeservodahkii. Dát vuogádat vel lážii dili ráddjejuvvon báikkálaš iešstivrejupmái reserváhtaguovllus, juhkkon mángga ráđđečoahkkanemiide ja báikkálaš válggaide.

Earret go muddet eatnamiid, de láhka vel guoskkahii indiána oskkolaš doaimmain muhtin oasi. Hui mángga jovkui ledje boares meanut ja dehálaš árbevierru dat nu gohčoduvvon *potlatchen*. Potlatchen ledje skeaŋkameanut ja dehálaš oassi heajaid ja gástta vieruin. Meanut ledje riepmu, vuohki čájehit fámu mas lei mávssoleamos addit stuorámuš ja čábbámuš skeaŋkkaid.

Seammás go vuogádat miellidbuvttii mánggaid muddemiid, de Indiánaláhka dihto muddui suodjalii ja attii eamiálbmogiidda sierravuogiatvuoda. Eatnamiiddiset siskkobealde eai dárbbasan indiánat máksit vearu, loana eaige eará divadiid. Eamiálbmogat eai sáhtán váldit vealggi eaige sáhtán pántet reserváhtaguovllus osiid earáiguin gávppašettiin. Seammás go dát sihkarastii ahte guovllut bisso indiánaide hálldus, de dat eastadii ekonomalaš ovdáneami. Go eatnamiid ii sáhtán geavahit sihkarvuhtan, de lei gosii veadjemeahtun váldit loana ja rábidit ruđa háhkan dihtii ekonomalaš ovdáneami ja bargosajiid.

Čađahan dihtii lágaid bijai federála ráđđe-

hus sierra ovddasteaddjiid bargui iešgudet reserváhtaguovlluide. Dát ledje vilges olbmot geat galge fuolahit ahte Indiánaláhka čuočvolahttui. Sii ožžo stuorra fámu indiánaide badjel, ja šattai sorjjasvuohta sidjiide. Dát dilli buvttihii dájvja suhttu ja vaši indiánaide beales, vaikke mánggas dáid áirasiin ledjege smádáhkasat.

Lágat *nuppástuhttojuvvo* dadistaga. Eanaš gal ledje muddemat ja heivehallamat, muhto muhtin stuorát nuppástusatge. Lágat leat 1990-logu mieldege eanaš ásahuvvon seamma prinsihpaide go dalle go Indiánaláhka doaibmagodii 1876:s. Sihke eamiálbmogat ja stáhta leat háliidan heaittihit erohusmeannudeami maid Indian Act lei vuodđudan. Mángga šiehtadusa šiehtadallamiin leat sihke eamiálbmogat ja stáhta ovddidan sávaldaga ahte indiánaide geaidda dát guoská galget beassat dán lágas.

Nugo kanadalaš vuogádat dál doaibmá, de earuhuvvojit logahallon indiánat dahje stáhtus-indiánat ja stáhtuskeahtes indiánat. Indiánat geat gullet reserváhtaguovlluide ja geaidda šiehtadus guoská, leat logahallon. Indiánat geat leat náitalan soapmasiin gii ii leat indiána dahje lea massán stáhtusa earaláhkai, ii leat logahallon. Sáhttet ovdamearkka dihte leat seahkalasnáittosdiliid mánát dahje sii geat leat oastimiin háhkan alcesseaset eará eatnamiid.

Miehtá Kanada lea mánggii geahččaluvvon muhtin muddui beassat Indiánalágas,

*«Miehtá Kanada lea mánggii
geahččaluvvon muhtin muddui
beassat Indiánalágas, earret eará
eanavuoigatvuodaid gáibidit
duopmostuolu bokte»*

earret eará eanavuoigatvuodaid gáibidit duopmostuolu bokte. Ruhta čoggui advokáhtaide geat čuoččaldahte ášši, muhto kanadalaš riektevuogádat ii goassege miehtan eamiálbmogiid gáibádušaid. Eiseválddiid mielas lei váttisvuhtan go mánga joavkku čogge ruđa advokáhtaide ja divrras diggeáššiide. 1927:s gildojuvvui dan dihtii organiseret joavkkuide mat galge gáibidit eanavuoigatvuodaid. Dát dagahii ahte mánga joavkku mat barge

dákkár gáibádusaiguin dušše nuppástuhtte organisašuvnnaset nama. British Columbias áshuvvui earret eará organisašuvdna mii gohčoduvvui Native Brotherhood of BC man áigumuššan lei joatkit bargamin eanavuoigatvuohtaáššiiguin.

Almmolaš eamiálbmotpolitihka nuppástusat

Almmolaš eamiálbmotpolitihkas eai lean makkárge stuorát nuppástusat ovdal go nuppi máilmmesoadi mañnil. Moanat kanadalaš girjjit ovdáneami birra eai čilge olus manne nuppástuvvui justa dalle. Almmatge lea ágga jáhkkit ahte riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmi, mas ledje riikavulošvuoigatvuođat ja oppamáilmálaš seammaláganvuohta guovddázis, lei mielde duvdimin ovdan dákkár nuppástusaid. Nuppi máilmmesoadi mañnil leige buorredáhtolat oaidnu mánggakultuvrralaš servodahkii go ovdal, ja eamiálbmotservodagaid buorit bealit šadde čielgaseabbun kanadalaš eiseválddiid guovduge.

1946:s ledje *House of Commons*, Kanada parlameantta vuolitviesu áirasat ovttamielalaččat ahte indiánaid váidagat fertejedje váldot duodalaččat. Evttohuuvvui ásaht kommišuvnna mii galggai váldit ovdan mánggalágan áššiid, eanavuoigatvuohtagáibádusaidge. *Department of Indian Affairs* iskkai siskkáldasat gávnnaht mákkár áššiid dákkár kommišuvdna sáhtii giedahallat, mat ledje earret eará eanagáibádusat, soahpameahttunvuođat ovdalaš šiehtadusaid hárrái ja stuorát eanavuoigatvuohtagáibádusat maid vuodđun lei eamiálbmotstáhtus. Departemeantta jodihangoddi ii dattetge háliidan dákkár kommišuvnna, ja dalá indiánaáššiid ministtar Walter Harris hilggui árvalusa.⁵

1951:s heaittihii federála ráđdehus organiserengildosa ovddidan dihtii eanagáibádusaid. Seammás loahpahuuvvui gielddus lágidit potlatchen oskkolaš meanuid. Mánge joavkku ráhkkanisgohte dál odđa diggeáššiide eanagáibádusaideaset hárrái, erenoamážit provinssain gos ovdalaččas eai lean šiehtadusat, dahje provinssain mat eai dohkkehan eamiálbmotgiid oamas-

teami guovlluide gos sii ássat. 1960:s ožžo Kanada eamiálbmogat federála válggain jienastanvuoigatvuođa dássálaga earáiguin. Dat lei lávkin indiánaide addit mielmearrideami dássálaga eará kanadalaččaiguin.

Vuosttaš geahččaleapmi stuorát

nuppástuhttimii – 1969 White Paper

1968:s válljejuvvui Pierre Trudeau kanadalaš parlameantta stáhtaministtarin. Trudeau lei Kanada Liberála bellodaga evttohas. Sin válgaprográmma giddii fuomášumi ovttaskas olbmo vuoigatvuođaide ja ovttaskas olbmo válljenfriddjavuođa vuoigatvuhtii. Dát ráđdehus guorahalai visot indiánalágaid, ja 1969:s buvtii dat árvalusa White Paper hámis (vástida Norgga almmolaš čielggademiid) ahte visot lágaid galggai heaittihit, nu ahte indiánat galge fátmastuvvot servodahkii oppalaččat ja beassat searvat seammaláhkai go eará riikavuložat. Dás oavvilduvvui ahte Indiánaláhka doaimmai hehttehussan dán álbmotjovkui, ja árvalusa duogášjurdda lei ahte go jávkada stáhtusindiána doahpaga de veahkeha indiánaid odđa ja buori ovdánemiin, mas ovttaskas olmmoš lei guovddázis. Indiánat galge dás duohko oazžut bálvalusaideaset seamma ásašusain go earát, namalassii gielddain ja provinssa eiseválddiin. Seammás ii vuhtii váldán guorahallan ahte indiánat gáibidedje eatnamiid ovttas. Eanagáibádus vuodđuduvvon eamiálbmotstáhtusii hilgojuvvui dahje vuhtii váldui dušše muhtin muddui. Dalá davviguovlluid- ja indiánaáššiid ministtar, Jean Chretien árvalii odđa politihka Kanada eamiálbmotgiid guovdu. Árvalus moitojuvvui garrasit dan sivas go oktagaslaš seammaláganvuohta lei guovddázis iige kollektiiva, kultuvrralaš seailun olus deattuhuvvon. Indiánaid galggai veahkehit ovttaskas olmmožin iige joavkun.

Ráđdehusas ledje dan doahtaleaddjit Kanada eamiálbmotgiid gaskkasge. Indiánalága vuollásaš logahallon indiánain ása stuorra oassi gávpogiin dahje urbána guovlluin, ja ollugat sis háliidedje mean-

⁵ Geahča Northern and Indian Affairs Canada siidduid, http://www.ainc-inac.gc.ca/ch/rcap/sg/sh50_e.html

nuduvvot seammaláhkai go eará kanadalaččat. Árvalus biddjui almmatge ovdan almmá gulaskuttakeahhtá singuin geat ásse reserváhtaguovllus. Iešgudet eamiálbmotjodiheaddjiin lei danne garra vuosteháhku árvalussii. Kanada vásihii dál ahte eamiálbmotjodiheaddjit vuostálaste ovttas olu garraseabbot go ovdal. (Weaver 1978:5) Bohte mánnga vuosteevttohusa White Paperii, ja *Indian Association of Alberta* organisašuvdna almmuhii 1970:s iežas *Red Paper*, dahje *Citizens Plus*, manin dat vel gohčoduvvui.

Ráđdehusa árvalus meannudii mánnga čuolmma, ovdamearkka dihte ahte áigumuš lei eamiálbmogiid seammaláhkai meannudit, almmá vuhtii válddekeahhtá mo Kanada eamiálbmogat ledje meannuduvvon doložis. Árvalus ii máinnašan ahte nállevalaheapmi duodas gávdnui, vaikke leige sihkkuojuvvon lágain. Oppalaš váttisvuolta seammaláhkai meannudemiin demokrátalaš servodagas lea dan dulkot geavadis. Ii leat nu álki defineret juohkehačča dáfus vuoiggalaš ja seammalágan meannudeami go sii leat duodai nu mánngaláganat. Sis leat iešgudetlágan duogáshistorjját eaige buohkain leat seamma vejolašvuodát gáibidit oktagaslaš vuoigatvuodaideaset. Dán čulbmii máhcan mañit kapihttalis.

Oktanaga White paper-árvalusa garra vuostehágu, lei vel stuorat diggeášši jođus Nisga'a našuvnna eanagáibádusa hárrái British Columbias. Dát gáibádus manai gitta kanadalaš alimusriektái (mañnil go lei vuoittáhallon vuolit duopmostuoluin provinsadásis). Moanat eanavuoigatvuodaid eará gáibádusat biddjojedje ovdan, ja garra vuosteháhku evttohuvvon politihkkii dagahii ahte Trudeau ráđdehus 1971:s luobai virggálaččat 1969 plánaevttohusas. Nisga'a diggeášši mearrádus nannii vel ahte Kanadas eamiálbmogiin lei árbejuvvon oamastanvuoigatvuolta eatnamiidda gos sii ássat (muitalan eanet dán diggeáššis boahte kapihttalis). Nannejuvvi vel ahte dát vuoigatvuolta lei leamaš ovdal go Kanada šattai sierra stáhtan, nu ahte dát vuoigatvuolta ii lean daid lágaid duohken maid stáhta lei mañnil ásahan.

White Papera álfárot hilgun dagahii

ahte Trudeau ráđdehus máhcai dan politihkkii mii Kanadas ii lean leamaš das rájes go riika lei brihtalaš stivrejumi vuollássaš. Dál galggai vuhtii váldit ráđđadalamiid ja šiehadallamiid go riikka eamiálbmotpolitihkka galggai hábmejuvnot.

Diggeáššit ja konstitušuvnnalaš nuppástusat

Kanada iešgudet First Nations dahke mánnga láhkai oktasaš ášši Quebec provinssa fránsskkagielat unnitloguin. 70-logu álggu rájes leat sihke indiánat ja Quebec álbmot beassan eanet váikkuhit iežaset árgabeaivvi. Oahpahušvuogádat lea nuppástuvvon ja buorebut heivehuvvon daid servodagaide mat galget dan atnit, juohke giella lea nannejuvvon ja álbmoga oahppodási lea oppalaččat buorebut.

Mañnil go Trudeau-ráđdehusa árvalus gessui, vuhttui dan áigodagas moivi ja das váillui hálti (Pointing, s. 36-37). Ráđdehus lei eanavuoigatvuodaid dáfus mánnga čuoggás buorredáhtolat go ovdal, muhto Davviguovlluid- ja indiána-áššiid departemeantta lágideapmi nuppástuvvui go molso moanaid bargiid ja leige hirbmat siskkáldas riidu dan hárrái mo boahtevaš politihkka galggai hábmejuvnot. Makkár fápmu vejolaš iešstivrejuvvon guovlluin galggai leat, ja manlágan eanavuoigatvuodain galggai fertet vuollánit iešstivrejumi ovddas šattai giivvis digaštallanáššin iešgudet eamiálbm oorganisašuvnnaiguin. Departemeantta okta árvalusain lei bidjat rámmaid mas juohke searvevuolta sáhtii šiehadallat iežas sierra lágaid. Galggai earret eará sáhttit nuppástuhttit Indiánalága daid osiid mat guske báikkálaš iešstivrejupmái. Indiánaid našuvnnaš vielljavuoda searvi moittii ráđdehusa "stoahkanpolitihka" doaimmaheamen, mas eamiálbmogat sáhte stoahkat ahte sii mearridit iežaset badjel dan botta go departemeanta dahká dehálaš mearrádusaid. (Pointing: s. 37)

Digaštallan iešstivrejuvvon guovlluid hámi ja saji birra Kanada lágain jotkojuvvi 80-logus. Ii lean almmatge mihkkege dalá kanadalaš konstitušuvnnas mii cealkkihii ahte eamiálbmogiidda sáh-

tii addit sierra iešstivrejuvvon guovluid. Iešstivrejupmi kanadalaš lágain livččii nappo garrasit láivun dan ektui maid iešstivrengižžudeaddjit háliidjedje. Moanaid ráđđádallamiid manñil soabadedje ráđdehus ja muhtin eamiálbmogat. *The Assembly of First Nations* (iešgudet eamiálbmogiid muhtinlágan bajitorganisašuvdna) maiddái miedai addit dan suverenitehta mii lei sin guovlluin. Dán sadjái galggai leat muhtinlágan váldejuolluduvvon iešstivrejupmi mii galggai leat eamiálbmogiid iešstivrenortnegiid vuodus. Loahpalaš menestus bodii 1982 vuodđoláhkanuppástusain, mas eamiálbmogiid erenoamáš stáhtus definerejuvui.

1982 vuodđoláhkanuppástusat

1982:s bodii vuodđoláhkanuppástus mii šattai guovddázii joatkkaproseassas Kanada eamiálbmogiid iešstivrejumi dáfus. 35 §, 1 ja 2 čuoggát ledje erenoamáš dehálaččat. Dán paragrafas máinnašuvvojit Kanada eamiálbmogat sierra⁶:

35. (1) *The existing aboriginal and treaty rights of the aboriginal peoples of Canada are hereby recognized and affirmed.*

(2) *In this Act, "aboriginal peoples of Canada" includes the Indian, Inuit, and Métis peoples of Canada.*

Ovdal dán nuppástusa lei kanadalaš láhka vuodđuduvvon dan áddejupmái ahte duopmostuoluid geavat adnuí láhkan ja ahte geavada nuppástusat adnojedje láhkanuppástussange. Dákkár jurddašanvuohki lágaid ja vuoigatvuodaid dáfus lea Kanada árben brihtalaš vuogádagas, ja gohčoduvvo *common law*. Dát mearkkaša ahte buot lágat eai definerejuvvo čálalaččat čuoggás čuoggái, muhto ahte mearrádušat seamma bures sáhttet leat vuodđuduvvon dasa mo sullasaš áššit leat giedahallon. Geavadis mávssii dát ahte dan maid indiánat atne eamiálbmotvuoigatvuohtan sáhtii nuppástuhttit politihkalaš mearrádušsaiguin almmá ráđđádalakeahtta singuin geaidda dat guoskkai. Láhka nannii maiddái

čielgasit daid vuoigatvuodaid mat čuvvo 1763 gonagaslaš julggaštusas. Dát vuodđoláhkanuppástus ja moanat seamma áiggi diggeáššit galge molsut áddejumi eatnamiid ja luondduriggodagaid árbejuvvon eamiálbmotvuoigatvuodaid hárrái.

Lága sániid dulko ja digaštalle. Makkár šiehtadusvuoigatvuođat ledje duođai Kanada eamiálbmogiin? Ledjeho dat mat bohte 1800-logu loahpageahčen mat adde vuoigatvuođa oahppat ja ássat sierra reserváhtaguovlluin, vai galgego leat dat boarrasat šiehtadusat mat atne eamiálbmogiid sierra, iešbirgejeaddji našuvdnan? 1973 Calder-mearráduš lei nannen ahte eamiálbmogiin lei oamastanvuoigatvuohta eatnamiidda, muhto mo dán galggai čoavdit geavadis fertii vuos sihke šiehtadallat ja ođđasis aiddostahttit. Moanat kanadalaš politihkkáriin geat ledje mielde mearrideamen vuodđoláhkanuppástusa 1982:s šadde manñil seamma guoktálastimii go norgga politihkkárat geat mearridedje ratifiseret ILO-konvenšuvnna 1989:s. Easka manit áiggis fuomášedje man garra ággan ratifiseren šattai eamiálbmotjodiheaddjiide geat háliidedje iešstivrejumi ja váikkuhit iežaset politihkalaš ovdáneami.

Delgamuukw-duopmu

Seamma go Calder-ášši bodii Delgamuukw-duopmuge British Columbia provinssas. Gitxsan ja Wet'suwet'en našuvnnaid jodiheaddjit čuožžilahtte Delgamuukw-ášši British Columbia provinssa ja Kanada stáhta vuostá. Oamasteami, jurisdikšuvnna ja iešstivrejumi gáibádušat ovddiduvvo daid joavkkuid árbevirolaš eatnamiidda. 1987:s ovddiduvvui ášši British Columbia alimus duopmostullui. Ovdánanvuohki lei áibbas erenoamáš, go čeardda boarraseamosat galge ovdanbuktít ášši dán guovtti našuvnna ovddas. Sii atne gielaset ja muitaldedje kultuvrraset erenoamášvuodaid ja eatnamiid ja luondduriggodagaid geavaheami birra. British Columbia advokáhtat čuoččuheadje ahte eai lean makkárga árbejuvvon vuoigatvuođat oamastit eatnamiid maid Gitxsan ja Wet'suwet'en háliidedje

6 Kanada justisadepartemeantta neahttasiidduin, http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex_e.html#l

iežaset háldui. Daddjui vel ahte jus sis ledje duodaštanávdnasat mat dorjo sin gáibádusa, de berrejedje sii ovddidit dáid gáibáidusaid kanadalaš stáhtii.

Duopmár Allan McEachern hilggui iešgudet jodiheaddjiid buot gáibáidusaid, ja dajai earret eará ahte gitxsanaid eallin ovdal eurohpalaš koloniserema lei leamaš ”duolvvas, ráikkas ja oanehaš”- dasgo dán searvevuodas ii lean leamaš ”čállingiella, heasttat eaige eará vuojánat” ovdal koloniserema. Mearrádus guoddaluvvui, ja British Columbia guoddalaneiseválddit vuosttaldedje McEachern mearrádusa ahte buot oamasteapmi mii lei vuodđuduvvon eamiálbmotstáhtusii ii šat guston. Oamasteami ja jurisdikšuvnna dáfus, bisuhuvvo almmatge seamma prinsihpat go vuosttaš mearrádusas. Ášši guoddaluvvui dalle Kanada alimusriektái.

Kanada alimusriekti válddii gitxsanaid iežaset árvalusaid eanet mielde iežas árvoštallamiin, earret eará daid njálmmálaš sirdimiid buolvvas bulvii maid British Columbia duopmostuollu lei áibbas badjelgeahččan. Muhto Kanada ákkastalai vel buotlágan eanaoamasteami vuostá. Iešstivrejumi ja eanagáibáidusaid áššiid dáfus oaivvildii alimusriekti ahte vuolit riekti lei árvoštallan nu olu boastut ahte lei veadjemeahtun čielgasit vástidit. Vaikke duomus leige eará boadus go áššáskuhttit ledje sávvan, mearridii dat dattetge muhtin prinsipaid mo joatkit eanagáibáidusaid giedahallamiid Kanadas oppalaččat, ja erenoamážit British Columbias.⁷

Dát duopmu nannii ahte British Columbia lei dat maid sámegillii gohčodivččii eamiálbmotláhkavuodđu eanavuoigatvuodaid ektui, ja ahte dát vuoigatvuohta ii dušše lean geavahanvuoigatvuohta, muhto oamastanvuoigatvuohtage. Dát oamasteapmi ii galgan gullat dušše árbevirolaš luondduriggodagaide bivdu ja guolásteami oktavuodas, muhto gullat ođasmahtekeahates riggodagaidede nugo oljui, minerálaide ja gássii. Eiseválddit ledje geatnegasat sihke ráđđádallat ja soite vel šaddat buhtadit eamiálbmogiid geaid muhtin vuoigatvuo-

«Dát duopmu nannii ahte British Columbia lei dat maid sámegillii gohčodivččii eamiálbmotláhkavuodđu eanavuoigatvuodaid ektui, ja ahte dát vuoigatvuohta ii dušše lean geavahanvuoigatvuohta, muhto oamastanvuoigatvuohtage»

dat gáržžiduvvo. Duomu imašleamos lei ahte eanavuoigatvuohtagáibáidusaid loahpalaš čovdosiid eai atnán čuolbman maid dušše duopmostuolut sáhtte mearridit, ja ahte beliid gaskasaš *šiehtadallamat* ledje buoremus. Duopmu markkašii vel ahte fertii gávdat vuogi mo heivehit oktii eamiálbmogiid eanavuoigatvuodaid kruvnnain, namalassii stáhta eanavuoigatvuoðaiguin. Vuolit duopmostuolut moitojuvvo go *eai lean vuhtii váldán njálmmálaš sirdima* maid bidje ovdan. Eamiálbmogiid njálmmálaš muitalanárbevieruid sáhtii nappo deattuht diggeáššiin, mii ovdal lei leamaš stuorra hehttehussan indiánaide go galge olahit maidege gáibáidusaideasetguin.

Delgamuukw-diggeášši botta ledje sihke British Columbia ja Kanada searvan šiehtadallat Nisga’ain iešstivrenguovllu hárrái British Columbia rájaid siste. Go eará joavkkuin ii lean dilli čilgejuvvon, ásahii British Columbia 1992:s sierra kommišuvnna bargat guovllu eanagáibáidusaiguin.

Kanada eamiálbmogiid kommišuvdna – čuolmmat ja čovddusevttohusat

The Royal Commission on Aboriginal Peoples (RCAP) ásahuvvui 1991:s, ja oaččui bargun ráhkadit várdosa ja addit rávvagiid Kanada eamiálbmogiid ja eiseválddiid gaskasaš dili hárrái. Raporta galggai sisttisoallat ollislaš dieđuid visot beliid birra mat guske Kanada iešgudet eamiálbmogiidda; indiánaide, inuhkaid ja metisaid dalá ja historjjálaš diliide. Loahpalaš raporta gárvvistuvvui 1996:s, ja das ledje measta 4000 siiddu juhkon vida oassái. Loahppabuktage leat 470 iešgudet rávvaga Kanada boahttevaš

⁷ British Columbia šiehtaduskommišuvdna, geahča www.bctreaty.net/files_2/pdf_documents/after_delgamuukw.pdf

eamiálbmotpolitihkkii. Kommišuvdna ovddidii rávvagiid mat eai guoskan dušše eanavuoigatvuođaide, muhto dat guske sosiála váttisvuođaidege, ovdamearkka dihte go ledje nu olu iešsoardimat Kanada eamiálbmogiid gaskkas eanetlohkoálbmoga ektui. Dás áiggun vuodjut muhtin daid guovddáš čuoggáide mat máinnašit vuoigatvuođaid ja iešstivrejumi.

RCAP evttohii moanaid nuppástusaid vuodđolágas. Deavdin dihtii 1763 gonagaslaš julggaštusa evttohuvvui ráhkadit odđa julggaštusa dronnega ovddas, ja ahte dát galggai almmuhit stáhta ja eamiálbmogiid gaskasaš stivrema ja ovttasdoaimma prinsihpaid. Ovttasbarggu vuodđun galggai leat ahte ledje dásseárvosaš našuvnnat, ja ahte galggai joatkit šiehtadallamiiguin, odđasis šiehtadallamiiguin ja šiehtadusaid čadahemiin. Kommišuvdna rávvii ahte eamiálbmogat besse searvat ráđđádallamiidda vuodđolága boahtevaš nuppástusaid hárrái, ja ahte eamiálbmogiin galggai leatvetovuoigatvuohtavuodđoláhkanuppástusaid ektui mat guske erenoamážit dán jovkui.

Kommišuvnna okta dain miellagiddevaččamus evttohusain lei ásahtit Kanadai juoga sullasačča go norgga Sámediggi – sierra eamiálbmotparlameantta. Dán parlameanttas galggai leat čielga ráđđeaddidoaimma ja galggai veahkehit vuolitviesu ja senáhta sin mearridanproseassain eamiálbmotáššiid dáfus. RCAP áiggui dasto heaittihit Davviguovvluid- ja indiánaáššiid departemeantta, ja molsut dan guovtti odđa departemeanttain, nubbi eamiálbmotoktavuođaid ja nubbi indiána- ja inuhkaáššiid várás.

Eamiálbmogiid našuvdnahuksenproseassas lei dat ráva dehálaš ahte ásahevvojitt riektvuogádagat maid vuodđun ledje eamiálbmogiid iežaset prinsihpat ja geavat. Kommišuvdna rávvii vel váldit mielde sierra riektvuogádagaid ásaheami šiehtadaladettiin iešstivrejumi ja šiehtadusaid, ja ahte galggai dálá šiehtadusaid sáhttit odđasit šiehtadit vai dán čuoggá sáhttá váldit mielde. Dákkár vuogádagas galge ásahusat leat mielde bisuhan dihtii ortnega, duopmostuoluid, muhtin eamiálbmogiin árbevirolaš soahpanvuogá-

«Kanada eamiálbmogiid dilli 1996:s almmustahtii hirpmus ekonomalaš ja sosiála erohusaid eanetlohkoálbmogiid ektui»

dagaid, ja sierra rádi ovdánahttin dihtii riektedoaimmaha.

Kommišuvdna anii sadjagasas ja *fátm-masteami* leat dehálažžan, sihke iešstivrejuvnon guovlluid dáfus proseassaid searvamis ja provinsaeiseválddiid beales ollislaš searvamii juohke šiehtadusa šiehtadallamis.

Kommišuvnna raporttas lea ekonomalaš ovdáneamis stuorra sadji, dasa gullá iešstivrejuvnon guovlluid vearuheapmi ja daid ovddas vearromáksin. Iešguđet eiseváldedásit rávvejuvvo álggahit guhkesággi ovttasbarggu eamiálbmogiiguin oážžun dihtii ekonomalaš ovdáneami sin guovlluin.

Ekonomalaš ja sosiála dilitt

Sáhttá orrot diehttelassan ahte juohke searvevuohta dáhtošii ekonomalaš ovdáneami, ja sáhttá jearrat manne RCAP válddii dán mielde loahpparaporttastis. Kanada eamiálbmogiid dilli 1996:s almmustahtii hirpmus ekonomalaš ja sosiála erohusaid eanetlohkoálbmogiid ektui. 1996:s lei 2,7 % Kanada álbmogis logahallon gullevažžan muhtin eamiálbmotjovkui. Dát dagai sullii 800 000 ássi, ja sis guđde stuorát ja stuorát oassi árbevirolaš reserváhtaguovvluid váilevaš orohaga ja barggu geažil.

Iešguđet našuvnnaid sturrodatge mearkkaša veahá, dasgo dát adno dehálažžan iešstivrejumi vejolašvuhtii. Iešguđet joavkkuid sturrodatt lohkkko leamen hirbmat mávssolažžan ekonomalaš infrastruktuurra huksema dáfus. 1993:s ledje masá bealis Kanada logahallon čearddain vuollel 500 olbmo. 90-logu gaskkamuttos ledje goalmádasoasis buot čearddain duhát dahje eanet miellahtu, mii jáhkko leat unnimus lohkun hálddašit almmolaš bálvalusaid gollobevttuin. (Pointing, s.71)

1996:a statestihkka čájeha vel ahte Kanada eamiálbmogiin lei 2,5- 3 geardde eanet bargguhisvuohta go muđui riik-

kas. Vaikke ollugiin ledjege sisaboadut dakkár ealáhusain mat eai lean mielde bálkastatestihkas (nugo bivdu ja guolásteapmi), ledje stuorra erohusat sisaboahto-dásiinge. Gaskamearálaččat dinejedje kanadalaš albmát birrasii 30 000 dollara jagis ja indiána albmát fas birrasii 15 000 (sullii 100 000 norgga kruvno).

Šiehtadallamat ja šiehtadusat ođđa konteavsttas

Federála politihka nuppástusaiguin ja ođđa jurddašuvugiin sihke vuodđolága ja Kanada alimusrievtti mearrádusaid ektui šadde iešstivreovddideaddjit 1980- ja 90-loguin ođđa dilis bargat Kanada rámmaid siskkobealde. Ii šat dárbbášán digaštallat ledjeho áššit lága vuostá vai eai. Delgamuukw-duopmu ja eará áššit

láhce dili nu ahte sihke eamiálbmogat ja eiseválddit sáhte šiehtadallagoahit, ja ahte nákkuid ii dárbbášán čoavdit duopmostuoluin.

Eiseválddiid ja eamiálbmogiid gaskašaš šiehtadallanvuogit leat molsašuddan Kanadas, juohke provinssa ja duovdaga dili ektui. Maŋnil 1982 vuodđoláhkanuppástusaid, leat moanat šiehtadusat loahpalaččat šiehtadallon. Guokte dovdo-seamosa leat Nisga'a-šiehtadus British Columbias, loahpalaččat šiehtadallon 1996:s, ja Nunavut iešstivrejuvvon guovlu mii oaččui eatnamiiddis 1993:s. Nunavut šattai 1999:s vel sierra duovdagiin Kanadas, go dát guovlu ii lean šat Davvioarje-duovdaga hálddus. Dán artihkkalis čilget dán guokte ortnega lagabui.

Davvioarje-duovdda, ieštivrejupmi ja politihkalaš nuppástusat

Davvioarje-duovdda lea Kanadas stuorra oassi, sullii goalmádasoassi oppa eana- viidodagas. Guovllus leat olu luondduriggo- dagat, ja lea gávdnon olu olju ja mañimuš jagiid diamánttatge mángga sajis. Álbmot lea seahkalaga, muhto eatnašiin sis lea eami- álbmotstáhtus. Regiuvnnas leat mañimuš jagiid leamaš olu hástalusat, go lea juhkkon odđa ieštivrenguovlluide, digaštallon luondduriggodagaid hárrái ja nuppás- tuhtton politihkalaš fápmominsttara. Dás guoskkahan Davvioarje-duovdaga ”odđa” juohkima oktan muhtin daid guovddáš ieštivreñsiehtadusaiguin mat šiehtadallo mañnil 1982.

Duovdagat – guovddášstivrejuvvon ovttagat

Dan ektui go Kanada federašuvdna lea ásašuvvon iešguđet provinssaid dohkke- heapmái ja luohtámuššii, spiehkastit duovdagat dán njuolggadusas. 1875: s mearridii kanadalaš federála ráđdehus ásaht *The Northwest territories* (dás rájes oaniduvvon NWT) Kanada vuollásaš sierra ovttagahan. Duovdaga hálddahusa denifišuvdna lea nuppásteaddji stivra. Álgoálggus stivrejuvvui guovlu Ottawas (Kanada oaivegávpot) doalahan dihtii geahču ja sihkarastin dihtii ahte guovllut bisso kanadalaš jurisdikšuvnna vuollá- sažžan. Dát áimmahuššui guhkes áiggi dainna lágiin ahte ráđdehus nammadii hálddašeaddji gii galggái fuolahit guovllu deháleamos bargguid. Guhkes áiggi lei dát olmmoš Ottawas iige NWT:s.

Dál lea NWT:s sierra parlameanta ja

báikkálaččat välljejuvvon ráđdehus mas lea vátli measta provinssadásis. Leat gal muhtin dehálaš spiehkastagat. Stáhta opmo- dat ja ođasmahteskehtes riggodagat leat federála ráđdehusa hálddus, iige NWT: s leat makkárga formálaš liiba searvat proseassaide mat mielddisbuktet vuoddo- lánhanuppástusaid.

Eamiálbmogat ja NWT álbmot muđui

NWT’ ollislaš álbmot lei 1991:s sullii 55 000. NWT’ eamiálbmogiid sáhtta juohkit dene, inuhka, inuvialuit ja métis joavkkui- de. Oktiibuot dahket dát joavkkut sulli. 60 %. Kultuvrralaččat gullet inuhkat ja inuvialuitat seamma jovkui, goappašagat leat inuhkat. Deneaid og métisaid sáhtta goappašagaid defineret indiánan, ja dáid lassin leat NWT:s vel Cree-indiánat. De- neain (= olbmot) leat mánggalágan giella- joavkkut bieđgguid regiuvnnas. Métisat orrot dávjá joavkkuin ovttas deneaiguin, muhto muhtin guovlluin orrot sii sierra- laga. Deneat lea NWT’ stuorámuš joavku.

Inuhkaid sáhtta geográfalaččat juohkit golmmá suorgái, sii orrot Árktsa nuorta, guovddáš ja oarji osiin. NWT:s leat vihta inuhkkajoavkku: MacKenzie Deltat ja Inuvialuitat orrot MacKenzie-joga johka- njálmmi mielde. Siseatnan-inuhkat fas leat Copperat ja Caribouat⁸. Mañimuš joavku eallá muhtin daid smávva sulluiguin NWT: s.

Earret eamiálbmotjoavkkuid lea NWT’ álbmogis soapmasat geat eai leat riegadan doppe, ja geat leat NWT’ álbmogis oalle stuorra oassi. Sin sáhtta juohkit sierranas

8 Caribou lea muhtinlágan boazu

joavkkuide: Sii geat mátkkoštit davás ja ásaiduvvet dohko, almmolaš bargit geat muhtin áigodaga barget NWT:s, ja oljo-industriija dahje ruvkedoaimma bargit. Dain mánggalágan joavkkuin leat dávjá mánggalágan árvvut ja eallinvuohki, iešgudet álbmogiid gaskkas leat siskkáldas erohusat ja sisafárrejeaddjiid ovttaskas-joavkkuid gaskkas ja sisafárrejeaddjiid ja eamiálbmogiid gaskkas leat erohusat.

“The problem of cultural change for Native peoples has been, and remains today, one of the most difficult issues in the North. Cultural change began with European colonization. Change was accelerated by the impact of the fur trade, whaling, the introduction of Christianity and a formal education system, the availability of Western health care, the Second World War, the Cold war, the construction of permanent communities, and improved communications and transportation systems. For Native people, these changes created, and continue to create a difficult cultural dilemma. On the one hand, they want and need a great deal from the culture of non-Natives. (...) On the other hand, too much modernity undermines their traditional ways.(...) The challenge is to strike a balance.”
(Dickerson 1992, s.27)

Riggodatrikkis guovlu

Vaikke NWT’ ássan lea biedgguid, lea guovlu luondduriggodagaid dáfus rikkis, man geažil sihke kanadalaš stáhta ja guovllu ássit dáhtošedje dán iežaset háldui, MacKenzie-johka mohkkasaddá čada stuorra osiid duovdagis, iige noga ovdal Finlay River ráje veahá British Columbia provinssa siste, oppalaš guhkkodat lea nu olu go 4 241 kilomehtara. Dán geažil heivii johka johtaleapmái eurohpalaččaide geat ovdal vuvde náhkiid. Álo lea Kanada lulit osiinge leamaš dihto beroštupmi guovllu luondduriggodagaide, muhto ii leat goassege leamaš dakkár beroštupmi go Yukonii dan stuorra golleáiggis 1898:s.

1800-logus bokte náhkit ja mánggalágan bivdovejolašvuodat beroštumi, ja go guovl-

lu eamiálbmogat vuovdigohte náhkiid, šadde sii márkanekonomiijai ja ruhtii sorjivaččat. Fállábivduge lei dehálaš ealáhus. Inuhkat oassálaste gávppálaš fállábivddus, ja ožžo barggu mánggalágan fállábivdofatnasiin ja fállástašuvnnain maid 1800-logu gaskkamuttus ceggejedje.

1950 rájes ja 1960-logu mielde gádde ollugat stáhta eiseválddiin ahte odasmahteahtes riggodagat dat galge boahhtevuodas sihkarastit NWT’ ássiid ruhtadili. Minerálaroggan, olju ja gássa, golleruvkket ja laju- ja siŋkaroggan guovdilasttui. Ruvkkiid doaimma ja boahu lea almmatge leamaš hui molsašuddi, sihke go dat gurerejuvvojit duollet dálle, ja go minerálaid dilli rievddada máilmmimárkanis, mii fas váddudii doaimmas fidnet badjebáhcaga.

1991:s gávdne NWT:s diamánttaid. Ollugat háliidedje NWT:s ohcat diamánttaid, ja gávdnege viehka olu, man geažil Kanada stáhta logi jagis šattai máilmmi gávccát stuorámus diamántabuvttadeaddjin.

Oljo- ja gássadoaimmas lea guhkes historjá NWT:s – vuosttaš oljogáivu roggi nu árrat go 1920:s. Oljo gávdnu inuhkaid árbevirolaš guovlluin, mii dagahii ahte singuin šiehtadallui sierra šiehtadus oalle jodánit. Ekonomalaš hurvvi geažil ii šaddan olus oljoroggan dán guovllus ovdal go maŋnil nuppi máilmmesoadi. Dalle šadde vejolaš oljoriggodagat Kanadas dehálaččat riikka lihttogránnjái lulábealde, USA:i. Amerihkálaččaide ledje oljoriggaodagat davvin sihkaris oljogáldun sin básaide Alaskas, ja guovllu sáhtii vel atnit básan ja vuolggabáikin jus galggai fallehit Japána. 1942:s huksejuvvui dasto oljojodas Mackenzie-leagis vulos Whitehorsii. Dát ii lean álkis bargu eanadaga ja dálkkádaga geažil. Dađis go soahti joatkkašuvai, láivvui USA beroštupmi guovlluide, eaige šaddan makkárga stuorát oljohkamiid.

Lei gal dihtosis ahte NWT:s lei olu olju ja gássa, ja fievrredanjodda huksen oljju ja gássa várás šattai duodas áige guovdilin 70-logu álggus, áinnas máilmmiviidosas oljoheadi geažil. Stáhtaministar Pierre Trudeau lei almmatge várrogas álggahit stuorra bohkandoaimma almmá guovllu ássiid miehtama haga. Son lei aiddo vuotitáhallan iežas White Paperiin iige háliidan

fas riidduid. Trudeau nammadii alimus-riekteduopmára Thomas Bergera guorahal-lat dili. Berger didii ahte regiuvnna ássiin ledje garra ja seahkalas dovddut oljorog-gama hárrái, ja evttohui álgun logi jagi goas ii galgan bohkkjuvvot.

Berger-raporta

Berger ja su kommišuvdna mátkkoštii miehtá Kanada árktalaš guovlluid oarje oasi. Sii gallededje buot báikegottiid, ja sihke eamiálbmogat ja geat eai lean eamiálbmogat besse buktit oainnuideaset oljo- ja gássajodđasa huksemii. Ledje mánggalágan oainnut vejolaš huksemii, muhto eamiálbmogiid gaskkas ledje guokte ákka dávjimusat:

1. Jodas ii berre oppa huksejuvvotge, go dakkár huksen sáhtii billistit eatnamiid mat ledje moanaid deneaid ja métisaid birgenlági vuodđun. Deneaid mielas lei vel áibbas dárbbaslaš čielggadit vuoigatvuoda eatnamiidda maid sii ledje gáibidan.
2. Juohke šiehtadus stáhtain fertii mearkkašit muhtinlágan iešstivrejumi, go iešstivrejupmi dárbbasuvvui jus eamiálbmogat ieža galge sáhttit dustet ja dahkat juoidá daid hástalusaiuin ja váttisvuodaiguin mat sis ledje. (Dickerson, s. 107)

Raporttas ledje moanat jearahallamat mas NWT' eamiálbmogat dadje man dehálaččat eatnamat ledje sin kultuvrralaš seailumii, mii eaktudii ahte sáhtta guolástit ja bivdit. Mánggas geaid jearahalle oaivvildedje ahte árbevirolaš eallinvuohki lei deháleabbo go bargosajit. Raporta oáččui oidnosii man headis Davvioarje-duovdaga álgoássit ledje beassat mearridit ovdáneamiset, sihke kultuvrra ja ekonomii ja hárrái.

NWT' báikkálaš ja guovlluguovdasaš iešstivrejumi ovdáneapmi

1967 rádjai lei NWT stivra buiga hálddahušlaš apparáhtta mii lei Ottawa guovddáš ráđdehusa vuollásaš. Iešguđet departe-

meanttat ovddasvástidedje iešguđet ášše-suggiid mat ledje juhkon inuhkaid ja eamiálbmogiid dahje ealáhusovdáneami mielde. Carrother-kommišuvnna⁹ iskka-demiid loahppacealkámuš lei ahte stuorát báikkálaš doahttaleami ja legitimizehta Kanada stáhta ektui sáhtii olahit dušše jus sirdá NWT -hálddahušas Ottawas Yellowknifii, duovdaga oaivegávvgii.

Maŋnil 1967 šadde hirpmus nuppástusat NWT' hálddahušas ja stivrenapparáhtas. Álggos sirdui guovllu stivrejupmi Yellowknifii. Dán áiggi ledje eamiálbmogat politihkalaččat ángirat, ja serve iešguđet beroštusjoavkkuide main ledje mánggalágan doaimmat. Hálddahušas sirde go galggai stivrii bidjat eanet deattu ja legitimizehta, ja go báikki álbmot ieš galggai sáhttit čoavdit váttisvuodaidis politihkalaš doaibmamiin. Ovttageavdánit lei jurdda ahte vuogádat šaddá buoret go lea lahka mearrádusapparáhta.

1967 rájes oáččui báikkálaš parlameanta dađistaga eanet hálddašanbarguid. Rahpamis ledje parlameanttas golbma ossodaga: diehtujuohkin, ekonomii ja duovddačállingoddi. Maŋnil lasihuvvo eanet ovdánahttinguoskevaš ossodagat, ja 1979:s lei hálddahuš dássálaga Kanada eará provinssaiguin. Muhtin guovddáš gažaldagat ledje almmatge báhcán čoavdde-keahttä ovdal go parlameanta juvssai seamma fámu go provinssat. Earret eará ii lean vel makkárge formálalaš oamasteapmi eatnamiidda, mat ledje ain stáhta jurisdikšuvnna vuollásažan.

NWT' stivrejeaddji ráđdige nuppástuvvui garrasit. Stuorát ja stuorát oassi áirasiin välljejuvvo báikkálaččat. 1951:s ledje rádis golbma áirasa, 1975:s vihttanuppelohkái ja 1979:s guoktelogiguokte. 1976:s nuppástuhtii ráđdi nama Láhkaaddi čoahkka-neapmin. Dál lea parlameanttas dakkár earri ahte unnimusat gávccis parlameantta 22 áirasiin galget gullat eamiálbmogiidda, juhkon iešguđet šiehtadusguovlluide. Go ovdal eai lean báikkálaš, politihkalaččat välljejuvvon jodiheaddjit, lágiduvvui NWT' parlamentaralaš vuogádaga politihkalaš ortnet earaláhkai. Áirasiin ii leat makkárge

⁹ Geahča earret eará Davvioarje-duovdaga ruovttusiidduid, <http://www.assembly.gov.nt.ca/VisitorInfo/NWTStyleOfGovernment/History.html>

bellodatgullelašvuotta, ja parlameanta lea vuodđuduvvon ovttamielalašvuhtii.

Drury-raporta

Berger-raporta leat dat mii manit áiggis lea ožžon eanemus fuomášumi. Lassin Bergera kommišuvdnii, mii iskkai guottuid oljo- ja gássaroggamii, nammadii federála stáhta vel kommišuvnna. Dát galggai bargat molssaevttolaš hálldahuslaš čovdosiiguin ja duovdaga stivrenvugiid nuppástusaiguin. 1977:s nammadii federála ráđdehus C.M. Drury ”ráđdehusa áššedovdin čielggadit NWT’ konstitušuvnnaš nuppástusaid”. (Dickerson, s.109)

Drury mandáhta lei čadahit vuogádatlaš ráđđadallamiid duovddahálldahusa jodiheaddjiiguin, ja jearahallat eamiálbmotjodiheaddjiid gullan dihtii sin oainnu mo sáhtta buoridit NWT’ hálldašeami ja stivrejumi.

Drury-kommišuvnna loahpparaporta bodii 1980:s. Dás ledje evttohuvvon stuorra nuppástus ja adnui dehálažžan, vaikke leige nággovuloš. Dat lei dehálaš go dat čujuhii mángga áššái mat ledje erenoamážat davvi guovlluide, nággovuloš go ii rávven juohkit NWT dađe eanet, dakkár áiggis go mángga eamiálbmotjodiheaddji dan háliidedje. Drury giddii fuomášumi dakkár áššiide maid NWT’ jodiheaddjit ja mángga joavkku ledje defineren. Drury čielggadeapmi davvi diliide orui deaivil sihke davvin ja máddin, muhtin čuoggáid dáfus goittotge. Son čujuhii earret eará ahte báikkálaš iešstivrejupmi ja gielddajuohku lei vuodđuduvvon dakkár mállii mii doaimmai lullin Kanadas, ja ahte báikkálaš heiveheapmi ii lean doarvá. Raporta evttohii stuorát guovlluguovdasaš ja báikkálaš iešstivrejumi, ja eanet fámu sirdit Ottawas Yellowknifii, NWT’ duovddaoaivegávpogii. Drury árvalii ásaht sierra báikkálaš parlameantta olles duovdagii, ja ahte dát galggai leat Yellowknifas. Doppe galgá hábmejuvvot iehčanas báikkálaš ja

«Drury árvalii ásaht sierra báikkálaš parlameantta olles duovdagii, ja ahte dát galggai leat Yellowknifas»

guovlluguovdasaš politihkka, iige dušše stivrejuvvot Ottawas.

Drury váttisvuotthan lei su mandáhta. Son galggai guorahallat konstitušuvnnaš nuppástusaid, iige odđa duovdagiid vejolašvuodaid ja geográfalaš juohkimiid. Dickerson (s.109) mielde leat raportta oaivilat eanajuohkima dáfus sivvan go dat ii leat ožžon eanet fuomášumi manit áiggis.

Eanavuoigatvuodaid gáibádusat ja odđa orgánaide juohkin

Dalle go Davvioarje-duovdaga lánkaaddi čoaikkaneapmi lei oážžumin eanet fámu, háliidedje NWT eamiálbmogat garrasat báikkálaš autoritehta riggodagaid ektui. Sii eai háliidan dán galgat leat duovdaga parlameantta hálldus. Gáibádusat bohte mángga joavkkus, inuhkain nuortan ja lullelis dán guovllus, Gwich’in-álbmogis, deneain ja métisain. Siige geain ii lean eamiálbmotstáhtus doivo ahte jus NWT juohká unnit ovttadagaide, de šaddá dáid guovlluide álkibut juksat provinsastáhtusa. Dat guovllut maida ii guoskan eanagáibádus, sáhtte dalle oainnat sirdot NWT’ lánkaaddi čoaikkaneapmái. 1970-logus ja ovddosguvlui ovddiduvvo eanet eanagáibádusat. 70-jagiid loahpas ovddidedje inuhkat eanagáibádusaideaset, mas sii earret eará árvaledje ásaht Nunavuta. Duovdaga oarjeoasi inuhkat gáibidedje sierra guovllu gohčoduvvon Inuvialuitan.

Inuvialuit

Sierra guovllu *Inuvialuit* gáibádus geigejuvvui Kanada federála ráđdehussii 1977:s, ja 1978:s lei prinsihppašiehtadus loahpalaččat šiehtadallon.

Álggos lei gáibiduvvon iešstivrejuvvon guovlu mas lei viiddis báikkálaš autoritehta, muhto federála ráđdehus ii miehtan oktanaga šiehtadallat eatnamiidda oamasteami ja iešstivrejumi, ja loahppašiehtadusas ledje danne Kanada ja Inuvialuita guovllu hálldahusa gaskasaš ovttasbargoortnegat.

Vaikke bealit ledje bohtán boddii mo Inuvialuit galggai leat, fertii šiehtadusa mielde čadahit ratifiserenproseassa mii bisttii guhtta jagi. Ortnet mearkašii 45

miljovna dollaras sturrosaš buhtadusa Inuvialuitii ja ahte guovlu galggai oazžut ollislaš oamastanvuogavuoda, oktan vuogiatvuodain eanavuoli riggodagaid ja odasmahtekeahkes riggodagaide 11 000 njealjehaskilomehtara guovllu siskkobeahde. Dasa lassin lei ovttag bargohálddašeapmi 78 000 njealjehaskilomehtara, nu gohčoduvvon šládja-2-eatnamiin. Šládja-2-eatnamiin galge oljo- ja gássavuogiatvuodát, ja soames eará riggodagat, ain leat federála ráđđehusa vuollasažžan.

Dán odđa ortnega ja iešguđet ossodagaid ásaheapmái ja hálddašeapmái ásaheavvo mánga orgána, earret eará *Inuvialuit Regional Corporation*. IRC' mihttomearrin lea fuolahit Inuvialuita ássiide ekonomalaš, kultuvrralaš ja sosiála dili buorráneami geažosaigge.¹⁰

Nunavut

Earret Nisga'a-šiehtadusa British Columbias lea Nunavut dovdoseamos iešstivre ortnet Kanada odđasat historjjás. 1971:s ráhkadedje Quebeca, Labrador, ja NWT' inuhkat bajitorganisašuvna visot kanadalaš inuhkaide. 1971:s ovddidedje sii iešstivrengáibádusa Nunavuta eatnamiidda, duovdda mas ásse visot NWT' inuhkat earret Inuvialuit-álmot. Eanavuogiatvuoda ja iešstivrejumi evttohus sáddejuvvui 1976:s federála ráđđehussii. Manjil vuodđoláhanuppástusaid 1982:s ožžo Nunavuta iešstivrengáibádušat leavttu, ja nuge jurdda juohkit NWT unnit ovttagagaide. Federála ráđđehusas ii lean vuosteháhu duovdaga juohkit odđasis, jus NWT:s ledje dasa ovttaoavilis. 1982:s jienastuvvui NWT' báikegottiin duovdaga juohkima hárrái. Boadus čájehii dán minstara: NWT' eamiálmogat háliidedje duovdaga juohkit odđasis, ja eanaš guovlluin gos eamiálmogat eai lean eanetlogus ledje vuostá odđasis juohkit. (Dickerson, s.161) Nunavutas háliidededje 79,5 % jienasteddjiin earu NWT:s. Ii lean čielga ovttamielalašvuhta eanajuohkinášsis. Lei almmatge čielggas

ahte eanaš eamiálmogat sávve juohkima, vaikke ii leange dušše geavtlaš ákkaid geažil. Seamma jagi álggahuvvui vel organisašuvdna mii galggai šiehtadit Nunavuta inuhkaid beales, nu gohčoduvvon *Tungavik Federation of Nunavut*.

Davvioarje-duovdagis miedihuvvui Inuvialuitii vuosttažin eanagáibáduš. Dál lei Dene-Métisa ja Nunavuta duohken šiehtadit iešstivrejumi čovdosiid kanadalaš stáhtain. Nunavut duovdagin galggai vuodđuduvvot eanetlohkoprinssiipii ja eanetlohkostivrejupmái. Inuhkain lei ja lea ain stuorra oassi dáppe, ja sii ledjege dan mađe sihkarat doalahit dán oasi ahte eai ballan ovttaga eará joavkku váldit sis dán posišuvna.

Nunavut-šiehtadusa šiehtadallamat loahpahuvo 1990:s. Davviguovlluid- ja indiánaássiid departemeanta ovddastii Kanada stáhta. Sin hoavdašiehtadalli Tom Molloy mielde šiehtaduvvo mánga seagáš ášši main kanadalaš ráđđehus ja Nunavuta ovddasteaddjit eai lean ovttaoavilis. Veahá vihkun dovdui gal šiehtadaladettiin.

Nunavuta šiehtadallamiin gávnadedje guokte guovttelágan kultuvrra geahččalan dihtii oazžut oktasaš áddejumi. Čoahkkimis dovdui álggos vihkun goappašiid beliin. Inuhkat eai geahččalan čiehkate dan. Sii dadje ahte ráđđehusas lei vierrun mearridit sin oivviid bajábeale, vaikke mearrádušat guske erenoamážit inuhkaide. 1982:s šadde váttisvuodát čielgasat. Bealit ledje guovttioavilis mo galgá hálddašit mehciid, guolásteami ja bivddu. Ráđđehus nammadii dalle hoavdašiehtadalli geainna inuhkain ii lean oktavuoha ovdalaččas. Mun dat ledjen, ja vuosttaš vahkkuid lei mus garra bargu.¹¹

Šiehtadalli deattuhii dange man dehálaš lea šiehtadallamiin ásaheavvo lotnolaš luohttamuša ja árvvusatnima. Inuhkaid fertii jáhkkihit ahte federála ráđđehusa áirasat muitaldedje duohtavuoda.

Vaikke iešstivrejumi geavtlaš bealit ledje

¹⁰ Eanet dieđut Inuvialuit Regional Corporation birra, geahčá <http://www.irc.inuvialuit.com>

¹¹ Tom Molloy šiehtadallamiid birra, <http://www.carc.org/pubs/v21no3/negotiat.htm>

loahpalaččat šiehtaduvvon 1990:s, golle ain muhtin jagit ovdal go visot formálalaš oasis ledje sajis. 1993:s ratifiserii kanadalaš parlameanta šiehtadusa, ja 1999:s šattai Nunavut sierra duovdagin siskkáldas iešstivrejumiin.

Nugo Nisga'a British Columbias, mihte inuhkatge hilgut guđe ihkenassii boahttevaš eanagáibádusa Kanada rájaid siskkobealde.¹²

Eanet šiehtadallamat eanagáibádusaid ja iešstivrejumi hárrái

Nunavuta gal fidnii loahpalaš šiehtadusa iešstivrejumi dáfus, muhto eará eamiálbmo-giidda lei váddásat šaddat ovttaoavilii. Ii lean dušše soahpameahttunvuoda dihtii stáhta šiehtadalliiguin, muhto siskkáldas riidduid geažilge. Joavkkuin mat gáibidedje iešstivrejumi ledje iešgudetlágan beroštumit ja čoahkádusat, muhto gáibádusat guske eanaš kultuvrralaš ja geográfalaš gullevašvuhtii. Sii gáibidedje guovlluid maid árbevirolaččat ledje geavahan ja mat ledje sin lagaš guovllut.

Dene-Métis-joavkkus lei sihke dene- ja métis-duogáš, muhto go ásse seamma guovllus, ledje sii ášši ovttas ovddideamen. Dán joavkkus ledje mánga unnit ássanguovllu biedgguid miehtá NWT. Sin guovlluid sáhtii juohkit viđa regiuvdnii: Delta, Sahtu, North Slave, South Slave ja Deh Cho.

1988:s oaččui Dene-Métis ovttas šiehtadusa kanadalaš ráđdehusain. Guovtteoavilvuoda geažil ii guston šiehtadusa muhtin bienain buot viđa regiuvdnii masa álggos galggai gustot. Oažžun dihtii loahpalaš ortnega fertii juohke regiuvdna jienastit dohkkeha go dan.

Riidu guoskkai šiehtadusa mearrádu-saide mat mielddisbukte ahte eatnamiid gáibádusaid mat eai lean ieš šiehtadusas, ii sáhttán boahttevuodas dahkat gustojeaddjin. Dása ii sáhttán joavku ovttas soabadit. Dene-Métis 1990 jahkečoahkkin háddjanii šiehtadusa dán čuoggás. MacKenzie Rivera bajit oasis álbmot vuosttaldii dán čuoggá, ja sii geat orro joganjálmis ángirušše čoavdit eatnamiid áššiid, eaige beroštan olus boahttevaš gáibádusain.

Métisaide geat gieskat ledje dohkkehuvvon eamiálbmogin ii lean diehttelas atnit eamiálbmotákka eatnamiid gáibádusas, ja soapmásat ledje vuorrástuvvan go Déne sáhtii bissehit olles proseassa gáibádusaidisguin. (Dickerson, s.164)

Buot guovlluin mat ledje šiehtadallamiin mielde miedai dušše okta šiehtadussii, namalassii Delta. Doppe lea deneálbmot geat gohčodit iežaset Gwich'inin. Guovlluguovdasaš eanagáibádusaid ja boahttevaš iešstivrejumi jienasteamis dorjo 94 % sin 2 000 ássiin evttohusa. Šiehtadus guoskkai sin beales sullii 16 000 njealjehaskilomehtara oamastanvuogitvuoda earret minerálaide ja eanavuoli riggodagaide nugo oljui. Gwich'inat vuolláičálle šiehtadusaset 1991:s. Gwich'inat ožžo seammas vejolašvuoda loahpalaččat šiehtadit boahttevaš iešstivrejumi eavttuid.

Sahtu-regiuvdna oaččui 1993:s šiehtadusa 41 000 njealjehaskilomehtarii, ja Tlih Cho joavku oaččui 2003:s šiehtadusa 30 000 njealjehaskilomehtarii mii sihke sihkarastii iešstivrejumi ja minerálaid ja eanavuoli riggodagaide vuogitvuoda.

Nuppástusat ja vejolašvuodát

Dása leat mánga ákka go eamiálbmogat ja earát leat dorjon Kanada ártalaš guovlluid politihkalaš nuppástusproseassaid. NWT lea erenoamáš, dasgo dat lea áidna guovlu Kanadas gos eamiálbmogat leat eanetlogus. Dát vuhttoge politihkalaš ovdáneamis.

Eamiálbmogat leat atnán iešstivrejumi dehálazžan boahttevuodaset váikkuheamis. Dan sadjái go dušše leat geahččín mahkáš oljo- ja gássariggodagaide ávkkastallamii, ja kultuvrraset duvdimii, sáhttet sii dál leat doaibmi oassálastit geat ieža välljejit áigotgo leat árbevirolaččat vai progresiivva industriijaovdáneami ektui.

Iešstivrejumi vejolašvuodát leat datte dagahan siskkáldas riidduide. Joavkkut mat ovdal ledje stuorát ovttagat, leat dál politihkalaš proseassain juhkon unnit, báikkálaš ja guovlluguovdasaš ovttagagaide. Dát guoská sihke Inuitii ja Dene-Metisii. Eatnašiidna leat dát odđa šiehtadusat juobe dagahan buori ekono-

¹² Goappašat šiehtadusat čudjet 'cede, release and surrender' any 'aboriginal claims, rights, title and interests in any Canadian land'. Gáldu: Nunavut Land Claims Agreement, Agreements Database, geahčá <http://www.atns.net.au/biogs/A001503b.htm>

malaš ovdáneamige. Nunavutas leat gávdnan diamánttaid man geažil sáhtta dilli buoriduvvot. Eará guovllut leat ožžon báikkálaš hálldašeami mii earuhuhtá dili Berger-raportta áiggis. Dan ektui go eanaš eamiálbmogiin lei vuosteháhu dahje mahkalušše Bergera jearahallamiid ektui 1974: s, leat eatnašat dál mielas hukset oljo- ja gássajodđasa Mackenzie-leagi mielde. Inuvialuit, Gwich'in ja Sahtu leat buohkat searvan ovttasbargoguoibmin stuorámuš oljo- og gássa doaimmaheaddjiiguin. Moanat eamiálbmogat leat vel ásašan sierra bajitorganisašuvnna, *Aboriginal Pipeline Group*¹³ vai besset atnit oljo- ja gássadoaimma guovlluideaset ovdánahtimii.

Davvioarje-duovdaga nuppástusat buktet sihke odđa vejolašvuodaid ja hástalusaid. Dan lea váddásat hállat ovttain jienain, nugo ovdal sáhtii. Seammás leat stuorra gaskkat ja mánggalágan áigumušat, ja mánggas eai dovdan ahte veahkehii olus sirdit duovddahálldahusa Ottawas Yellowknifii. Váldeširdin báikkálaš ja guovlluguovdasaš dássái lea davvi Kanadai dagahan odđa hástalusaid. Árbevirolaš kultuvra ja eallinláhki hástalluvvo, ja muhtin joavkkut leat eanet háddjanaan go ovdal. Báikkálaš ja guovlluguovdasaš fámu lassánemiin lea davvi ássiide seammás politihkka šaddan dehálažžan. Eamiálbmogiin lea buorre muddui vejolašvuohka ieža váikkuhit boahhtevuodaset. Sii leat dál politihkalaš doaimmaheaddjit sihke báikkálaččat ja riikarájaid olggobealde.

Nisga'a-šiehtadus British Columbias

Dan ektui go Kanadas ledje mánga ovdalaš šiehtadusa, ledje British Columbia provinssas dušše moadde dakkára. Dat nu gohčoduvvon 1850-1854 Douglas-šiehtadusat sisttisdoalle mánggalágan eahpevuoggalaš vugiid rivvet eamiálbmogiin eatnamiid.¹⁴ Dán ovddidanvuogi geažil provinssa hui moadde eamiálbmoga máinnašit dáid

guovttebealát šiehtadussan. Dát kapihttal muitala šiehtadusaid ja iešstivrejumi ortnegiid birra oppalaččat British Columbias, ja čilge dasto vuodolat vuosttaš "odđa-áigásaš šiehtadusa" British Columbias ja muđui Kanadas, nu gohčoduvvon Nisga'a-šiehtadusa.

Doppe mii dál gohčoduvvo British Columbia eai lean olus vilges olbmot ovdal 1850-logus. Easka 1890-logu birrasii ledje eurohpalaččat eanetlogus. Dalle go vuosttažat sis bohte, ledje guovllus orrumin 300 - 400 000 eamiálbmoga. (Tennant 1990:4). Eamiálbmogat ledje juhkkon sullii 30 sierranas joavkkuide main ledje kultuvrralaš erohusat dego seamma áiggi eurohpalaš našuvnnainge giela ja kultuvrralaš báhkkodemiid dáfus.

Indiánat ja British Columbia eiseválddit leat atnán mánggalágan doahpagiid joavkojuohkimii: čearda, álbmot, našuvdna dahje čeardajoavku. Ii oktage dain doahpagiin čilge provinssa eamiálbmogiid oppalaččat doarvái bures, ja daid ferte geavahit kon-teavstta mielde.

Nisga'a – kultuvra ja historjá

Nisga'a atná odđaáigásaš doahpaga *First Nation* iežas birra. 2000:s vuolláicálii dát našuvdna šiehtadusa British Columbia provinssain ja Kanada federálastáhtain. Dát šiehtadus sisttisdoallá earret eará siskkáldas iešstivrejumi ja measta 2 000 njealjehaskilomehtara eatnamiid.

Našuvnna leat sullii 6 000 miellahtu. Jienastanvuoigaduvvomat orrot njealji gilis ja guovtti gávpotservodagas, Prince Rupert ja Vancouver gávpogiin.

Nass River – dološ áiggi rájes ássanbáiki

Ayuhkl lea Nisga'a sivdnádusmuitalusa, normatiivva kodeksa, historjja, árbevieruid ja riekteáddejumi namma. Ayuhkl lea njálmálaš muitalus mii lea gaskkustuvvon vaikke man galle buolvvas bulvii. Dat čilge danne sihke norpmaid, riekteáddejumiid ja historihka, mii dávjá leat bohtán ovdan

¹³ <http://www.aboriginalpipeline.ca/>

¹⁴ Sir James Douglas lei Hudson's Bay Trading Company hoavda. Son osttii eatnamiid indiánain, ja vuoddii daid odđaássiide geat háliidedje ásaiduvvat dohko mii manjil šattai British Columbia. Guovllut ostojuvvo dávjá moatti láchkaniid ovdas dahje eará guovlluid ovdas mat galge várrejuvot indiánaide ági beaivái. http://www.ainc-inac.gc.ca/pr/trts/hti/C-B/neg_e.html

mytologalaš muitalussan main leat muhtinlágan njuolggadusatge.

Nisga'a-álbmot lea árbevirolaččat ealán guolástemiin ja bivdduin. Sii orrot ovttá daid riggámus luossaguovlluin Atlanteren guoras, ja Nass River johka lea addán sidjiide sihke luosa ja oolichan (muhtinlágan sallit). Nass River jogas leat vihtta luossašlájá. Guolli lea dehálaš sihke ealáhusa ja oskku dáfus. Dan áiggi go lei sieiva lonohallaneconomiiija, lei vuoddjás oolichanguolli dehálaš lonuhangálvun. Seammas go lei álbmái, sáhtii oljju (guole-voaja) atnit lámppáin dahje gintaliin.

Nisga'asge lea iežas sivdnádusmuitalus. Das muitaluvvo ahte sii leat orron Nass River joga guoras dan rájes go "Txeemsim suoládii njuovččadola almmis ja buvtii dan vulos daid olbmuide geat ásse galbma eanadagas almmi vuolde. Son devddii oolichanaid johkii, ja bálkestii mañnil vári guovdu joga várjalan dihtii sin vašánis gránnjáčearddain."¹⁵ Txeemsimas sáhtta leat olbmo- dahje eallihápmi, son lea girjái ja sus leat sihke buorit ja bahá bealit. Nisga'a lea ádden Txeemsim muitalusa árvvu ja mo son oahppá sihke boastuvuođainis ja buriid daguinis.

Vaikke dát leage mytologalaš sivdnádusmuitalus seamma go kristtalaš eurohpallaččaid biibbalmuitalus Noa árkká birra, sáhtta dán muitalusage muhtin muddui vuodustit diedalaččat. Suoládit njuovččadola soaitá čujuhit vulkánalaš doibmii Nisga'a guovlluin muhtin sajis. Earret eará vásihii našuvdna 1800-logus stuorra áššorusana mii gottii lagabui 2 000 olbmo.

Ássit

Šiehtadusa ratifiseremis 2000:s ledje Nisga'a 6 000 miellahtus 2 500 jienastuvuoigaduvvoma. Sii leat juhkkon sogaide: gáranas, fáhkan, goaskin ja gumpe. Nisga'a árbevieru mielde galgá sohka-voogádat oahpahit ássiid man dehálaš lea gullat muhtin searvevuhtii. Juohke sohka adno vuolgit dán eallis dahje badjel-lunddolaš sivdnádusas mii ovddasta soga. Sin totemain lea buohkain sierra

historjá, ja sáhttet muittuhit eurohpallaš vearjogalbaid. Sohka doaibmá viiddiduvvon bearrašin ja lea vieruid nugo heajaid, adopšuvnna ja eará dáhpáhusaid rámma. Adopšuvdna mearkkaša ahte mánáhis oaivámušpárra sáhtta válljet earáin sogas adopteret árbbolačča dán ámmáhii jus ii leat oktage lagámuš bearrašis. Seamma soga olbmot eai náital gaska-neaset, ja sohka gullevašvuohta čuovvu etniid.

Nisga'a-servodat lei mángga láhkai sirrejuvvon servodat davvin British Columbias ovdal go šiehtadus čállui vuollái. Mángga báikegottiin ledje hejot huksejuvvon geainnut. Árbevirolaš guovlluin lei sakka bargguhisvuohta. Dan njealji gilis Kincolith, Greenville, New Aiyaniš ja Canyon City, rievddadedje virggálaš bargguhisvuohtalogut 1998:s gaskkal 53 ja 82 proseantta¹⁶. Mearra ja johka ledje deháleamosat johtaleapmái, ja Kincolith lei danne Nisga'a deháleamos gávpot, muhto odđa ortnega hálddahus šaddá New Aiyanišii gosa leat buoret luodda-oktavuođat.

Eanavuoigatvuođaid ja iešstivrejumi gáibádusat

1800-logu loahpas ledje British Columbias mánga earalágan kultuvrra ja našuvnna. Mañnil Indian Act atnui váldima ja daid olu nuppástusaid dát dagahii Kanada ja British Columbia indiánaide, móránedje mánga joavkku politihkalaččat. First Nations, main ovdal ii lean olus leamaš oktavuohta gaskaneaset, bargagohte ovttas oktasaš identitehtan. Vilges odđaássit gohčodedje sin buohkaid indiánan. Dát lihkahus gohčoduvvui Pan-indiánisman. (Tennant, s. 68)

Nisga'a ovddidii 1885:s eanavuoigatvuođaid gáibádusa árbevirolaš guovlluidasas. Golmmas Nisga'a jodiheaddjiin mátkkoštedje boaittoealguovlluin davvin Victoriai, gos provinssa politihkalaš hálddahus lei. Sin áigumuš lei bivdit odđa provinssa dohkkehit sin oamasteami ja árbevirolaš eatnamiidda vuoigatvuođa, ja šiehtadallat

¹⁵ Molloy, 2000, s 141-142

¹⁶ Vancouver Sun, borgemánu 1.b. 1998

oamastan- ja geavahanšiehtadusaid.

Dáid eanavoigatvuotagáibádusaid vuodustii Nisga'a sihke iežas árbevieruiguin iešstivrejuvvon joavkun, muhto brihtalaš imperiija ávžžuhusaiguin ja gohččumiiguine, maid Stuorrabritánia Gonagas George VII lei čállán. Su 1763 gonagaslaš julggaštus bijai čielgasit duvdosiid ahte Davvi-Amerihká eamiálbmogat galge giedahallot ovttáárvosaš našuvdnan. Nisga'a gáibádusaide ii lean dattetge olus áddejupmi, dasgo British Columbia politihkalaš jodihangottis lei dan áiggi áibbas eará oaidnu go Nisga'as ja gonagas George VII:s. Sii hilgojuvvo áibbas ja šadde ruoktot vuolgit almmá áššis juvssakeahttá maidege. Albma siehtadallamat sin eanagáibádusaid hárrái eai bohtán johtui ovdal go lei gollan measta 90 jagi.

British Columbia ja eanagáibádusat

British Columbia provinsa lea mángga dáfus leamaš kanadalaš federašuvnnas spiehkastahkan, áinnas siehtadusaid dáfus eamiálbmogiiguin ja eamiálbmogiid vuotagatvuotaid dulkoma ja eanagáibádusaid dáfus. Muhtin ráje sáhtta čilget dainna mo provinsa šattai.

Dan ektui go eanaš eará provinssat šadde indiánaid ja odđaássiid gaskasaš siehtadusaid ja Kanada federašuvdnii formálalaš čatnasumi vuodul, lei ovdaneapmi áibbas eará dálá British Columbias. 1871 rádjai hálddašii Hudson Bay gávpesearvi guovlluid. Hudson Bay hálddašii guovlluid dušše gávpedoaimajurdagiin, iige eisege čállon makkárge siehtadus indiánaiguin dán áigodagas. Lige lean dat oaivil ahte guovllut galge heivehuvvot koloniseremii ja earáid sisáfarremii go sin geat jodihedje sieiva gávpedoaimma.

British Columbia ásahuvvui sierra provinsan dalle go Hudson Baya guovlu osttojuvvoi. Provinssa politihkkárat leat manjit áiggis ákkastan ahte dat gávpi lága-huhtii siehtadusaid mat guske eanavoigatvuotaid, ja ahte vejolaš siehtadusat fámu-huhttojuvvo go provinsa válddii badjelasas guovlluid.

Indiánalága mielde juhkkoujvvo British Columbia indiánat vuolitguovlluide. Juohke guovllus lei sierra Indiánaageanta gii

*«Indiánalága mielde juhkkoujvvo
British Columbia indiánat
vuolitguovlluide. Juohke guovllus
lei sierra Indiánaageanta gii galggai
sihkarastit ahte láchka
čuvvojuvvoi»*

galggai sihkarastit ahte láchka čuvvojuvvoi. British Columbia davimus guovllut juhkkoujvvo nu stuorra ovttadagaide ahte ageanttaide šattai váttisin čuovvolit buohkaid geat doppe ásse. Nisga'a ja vihtta eará joavkku ledje dán stuorra guovllus. Dát sáhtta veahá čilget manne Nisga'a lea leamaš nu bures lágiduvvon gitta dan vuosttaš eanagáibádusa rájes, ja ahte lea sáhtán ovdánahttit sierra politihka iige leat stivrejuvvon nu bienalaččat go mánga eará joavkku Indiánalága vuolde. Davimus guovlluin eai lean indiánat unnitlogusge nugo máddelis riikkas. Vaikke provinsa guhká hilggui buot iešstivren- ja eanagáibádusaid, jotke Nisga'a miellahtut bargat gáibádusaideasetguin. Nugo sáhtta lohkat dán artihkkala vuosttaš oasis, golai almmatge guhkes áigi ovdal stuorát nuppástusaid, ja ovdal go Nisga'a nagodii beassat siehtadallanposišuvdnii.

Calder-ášši, vuosttaš láchka siehtadallamiidda

1949:s välljejuvvoi Frank Calder, okta Nisga'a čeardarádi jodiheaddjiin, British Columbia parlameantaválggas. Lei vuosttaš geardde Kanada historjjás ahte eamiálbmotovddasteaddji beasai provinssa ovttá politihkalaš čoahkkanemiide. Calder anii liibba hállat eanagáibádusaid ja eamiálbmotvuotagatvuotaid birra miehtá Kanada. Kanadas lei guhká leamaš gielddus indiánaide organiseret iežaset eanavoigatvuotaid hárrái, muhto dát gielddus loahpahuvvui 1951:s. Calder lei guovddázis Nisga'a eanavoigatvuotálávdegotti odđasis lágideamis, masa son välljejuvvoi odđa jodiheaddjin 1955:s. Orgánas ledje ovdal eanaš leamaš árbevirolaš oaivámuččat, geat ledje árben tihttelid ja posišuvnnaid. Caldera bokte rahppui lávdegoddi ja šattai olahahttin olu stuorát oassái Nisga'a-servodagas. Son

ovttastahtii ovttalárganvuoda jurddašánvuogi mii ain lei amas mángasiidda Nisga'a-servodagas.

Calder lei vel son gii galggai ovddidit Nisga'a eanagáibádusaid duopmostuoluide. 1967:s válddii Nisga'a-lávdegoddi oktavuoda advokáhtain Thomas R. Bergeriin Vancouveris jearrat váldá go son sin ášši. Ášši gieđahaladettiin bivde duopmostuoluid mearridit guokte ášši. Nubbi lei velgo ledje eamiálbmogiin eanavuogiatvuodát British Columbias. Nubbi lei ledjeho Nisga'as ain dakkár vuogiatvuodát. British Columbia duopmostuolut atne mánga daid seamma ákkain go provinssa politihkkárat ovdal ledje ovdandoallan: Eamiálbmogiin ledje leamaš eanavuogiatvuodát historjjálaččat, muhto dat eai šat guston go guovllut ledje šaddan British Columbia jurisdikšuvnna vuollásažžan. Ášši guoddaluvvui kanadalaš alimusriektái.

1971:s mearridii Kanada alimusriekti meannudit Nisga'a eanagáibádusaid. Ášši mearrádus bodii 14 mánu mañnil. Dat lei measta seamma áiggi go stáhtaministtar Pierre Trudeau bodii cealkamušainis ahte ii galgan šiehtadalla-goahit eamiálbmogiiguin, dasgo sin eanagáibádusat ledje vuodduuvvon historjjálaš gáttuide duohtavuoda birra. Alimusrievtti mearrádus ii lean čielggas, muhto almmatge dakkár ahte attii sihke Nisga'ai ja British Columbia ja Kanada eará eamiálbmogiidda doaivaga gávdnat čovdosiid eamiálbmogiid eanagáibádusaide. Duopmárat ledje ovttaoaivilis ahte eamiálbmotvuogiatvuodát ain galge gustot British Columbias. Golmmas dan njealji duopmáris oaivvildedje ahte dat ain gustojedje Nisga'a dáfus, muhto golmmas sis vel oaivvildedje ahte dát vuogiatvuodát eai dábálaččat šat guston. Mañimuš duopmár hilgguui Nisga'a gáibádusa formála boastuvuoda dihtii, go son oaivvildii ahte Nisga'a ii lean bivdán Kruvnnas (stáhtas) lobi ovddidit ášši alimusriektái. Geavadis livččii dát mearkkašan dáhttut British Columbias lobi áššáskuhttit provinssa. Vaikke Nisga'a ii olahange áigumušaidis, mearkkašii ášši ahte almmolaš eiseválddit dál jorgaledje eamiálbmogiid eatnamiid ja

luondduriggodagaid vuogiatvuodaid áššis. Trudeau ráđdehus sihkui formálaččat 1969 White Papera evttohusaid, ja Trudeau boahttevuhtii rávvejuvvon šiehtadallamiid ja ráđđádallamiid.

Šiehtadallamat

Kanada eiseválddit ja Nisga'a čeardaráđi ovddasteaddjit álggahedje formálalaš šiehtadallamiid 1976:s. British Columbia lei álggu rájes mielde dušše áicin, muhto bodii dađistaga eanet mielde oasseváldin. Go provinssa formálaččat oamastii eatnamiid, fertii dat leat mielde šiehtadusa vuolláičállimis. British Columbia searvvai šiehtadallamiidda 1990:s formálalaš oasseváldin. Proseassa lei giddejuvvon almmolašvuhtii. Ovdal go British Columbia searvvai lei Kanadas ja Nisga'as prinsihppašiehtadus mii mearridii man birra galggai šiehtadallot. Almmolašvuolta moittii dan go šiehtadallamat ledje giddejuvvon, muhto seammás lágidedje moanat rabas gulas-kuddamiid maidda olbmot besse boahit, sihke Nisga'a-guovllus ja British Columbias muđui. 1991:s vuolláičállui golmmabealát rámmašiehtadus provinssa, Nisga'a ja Kanada gaska.

Luondduriggodagat

Álggu rájes jo lei eahpečielggas makkár luondduriggodagat galge gullat Nisga'a guovlluide. Dan geažil go gáibádusaid vuodun ledje historjjálaš vuogiatvuodát, sáhtte eiseválddit čuoččuhtit ahte riggodagat nugo olju, gássa ja minerálat eai galgan dasa gullat, eará sániiguin ođasmahtekehtes riggodagat.

Nisga'a áigguui oamastanvuogiatvuoda giliide Nass Rivera guoras, ja joganjálmmi guvlui. Dát guovllut adnojit leamen buoremus luossabivdoguovlluid gaskkas oppa Davvi-Amerihkás. Luossa lea leamaš dehálaš Nisga'ai sihke oskkolaš oktavuodain ja biebmun ja gávpegálvun. Nisga'a ovddasteaddjit háliidedje našuvdnii šiehtadallat sierra luossaeriid, ja dáid bidjat šiehtadussii. British Columbia politihkkáriin ledje mánggas geat eai háliidan mearridit eriid šiehtadusa olis, muhto baicce ahte dan galggai šiehtadit ođđasis

juohke jagi¹⁷, oppalaš luossamáddodaga mielde. Dákko ledje Nisga'a ja British Columbia áirasat guovtteoaivilis gitta lohppii. Loahpas liikká sohpe golmma-bealát guollehálddašeami. Guhtta hálddašanmiellahtu nammaduvvo, guovttis Nisga'a, guovttis British Columbia ja guovttis Kanada ovddas.

iešstivrejupmi

Nisga'a šiehtadallagodii Kanadain ja British Columbiain iešstivrejumi gáibádusain. Dát leige oppa šiehtadusas nággo-bohciideaddjimus čuokkis, ja dat oassi mii eanemus digaštallui. Digaštallamat ledje sihke dan birra makkár sadji dakkar iešstivrejumis galggai leat *kanadalaš konstitušuvnnas*, galggaigo leat muhtinlágan sirdon váldedoaimmaheapmi vai ođđalágan iešstivrejumi mas Nisga'a sáhtii dahkat politihkalaš mearrádusaid beroškeahtá Kanada dahje British Columbia álbmotválljejuvvon orgánaid rávvehusain.

Iešstivrenfáddá guoskkahii vel mánga suorggi mat bohciidahte garra digaštallamiid. Nisga'a háliidii ráhkadit sierra lágaid ja njuolggadusaid sin árbevieruid vuodul. Dát lágat galge sáhttit spiehkastit Kanada dahje British Columbia lágain muđui, vaikke eai galgan gustot ránggaštanlágaide. Nisga'a áiggui ráhkadit sierra lágaid hálddašeapmái, stivrenvuohkeprinsihpaide ja mo politihkalaš mearrádusaid galggai doaimmahit.

Lassin Nisga'a iešstivrejumi formálalaš rámmaid, šattai vel beroštusriidu ovttain gránnjánašuvnnain, Gitxsanain. Earret guovddášguovllu mii lei 1970 njealjehaskilomehtara ja adnui Nisga'a opmodahkan, ledje vel guovllut latnjalaga eanagáibádusaiguin, gos mánggalágan joavkku ledje guovlluid geavahan mánggalágan áigumušaide.

Provinssa politihkkáriiguin mánggas vel fuolastuvve dainna unnitloguin mii barggai Nisga'a guovlluid siskkobealde almmá gulakeahtá Nisga'ai. Digaštallamat dás ledje makkár vuoigatvuodát sis galge leat Nisga'a-šiehtadusas, ja galgego sii

iešstivrejuvvon guovllu válggain oazžut jienastanvuoigatvuoda.

Loahppaproseassa

1996 čohkkedii Tom Molloy Kanada federála ráđdehusa stullui hoavdašiehtadallin. Molloyas lei guhkes šiehtadallan-jodiheadji duogáš. Son lei fágasearvenákkui leamaš soabadallin ja Kanada ja iešgudege First Nations gaskasaš šiehtadusaid šiehtadallin. Earret eará lei Molloy mielde divodeamen Nunavuta iešstivrejuvvon guovllu šiehtadusa Davvi-oarje-duovdagis. Molloy bargun lei lágidit mañemuš šiehtadallamiid ja oazžut dan golbma beali vuolláičállit šiehtadusa ovdal jienasteami Kanada parlameanttas, British Columbias ja Nisga'as.

Molloy mielas leat eamiálbmogiid eanagáibádusat earalárganat go eanaš eará šiehtadallamat, ovdamearkka dihte gaskal fágasearvvi ja bargoaddi:

Šiehtadallamiid ektui gaskal bargoaddi ja bargi, eai leat makkárgelobálaš čatnašumit šiehtadusaid šiehtadallamiin. Stáhtalaš, politihkalaš jodihangoddi lea dohkkehan ahte sis lea ovddasvástádus, ovddasvástádus mii lea sosiálalaččat, juridihkalaččat, ekonomalaččat ja politihkalaččat vuodđuduvvon. Earret dán lea eiseválddiin morálalaš ovddasvástádusge bargat eamiálbmogiid sávaldagaiguin ja vuorrástuvvamiiguin stáhta siskkobealde. Dát diedusge guoská buohkaide Kanadas, muhto eamiálbmogiid dáfus, de ferte dan sierra báhkkodit. (Molloy, s.33)

Šiehtadallamiid loahpageahčen ledje ain muhtin čuogát báhcán. Dát guske eanaš birasáššiiide ja daid guovlluid várjalit maid eamiálbmogat gáibidedje. Bealit ledje ovdal vuolláičállán šiehtadusa mii mearkkašii ahte provinssa ii galgan vuovdit dahje láigo-hit eatnamiid maid Nisga'a gáibidii šiehtadallamiid botta.

Dan maid Molloy válddahallá váddaseamosin loahpageahčen ii lean dan

17 Geahčá earret eará gulaskuddamat British Columbia 1997 láhkaadit čeahkkaneamis, <http://www.legis.gov.bc.ca/cmt/36thParl/cmt01/1997/1report/issues1.htm>

golbma beali gaskasaš sierramielalašvuotta šiehtadallanbeavddis, muhto Kanada olles byrokráhtalaš vuogádat mii galggai šiehtadusa teavstta dohkkehít ja váikkuhit. Sihke Nisga'a ja provinssa šiehtadallit atne dán dárbbasmeahttun ádjánemiin ja gáttuid vuodđun šiehtadallamiid ja federálastáhta áigumušaid hárrái. (Molloy, s. 49)

Oktanaga dáid šiehtadallamiiguin čadahii British Columbia parlameantta eamiálbmotáššiid lávdegoddi gulaskuddamiid Nisga'a-šiehtadusa ja šiehtadusaid šiehtadallamiid birra oppalaččat. Mañnil mánnoviissaid gulaskuddamiid ja digaštallamiid bođii lávdegoddi čuovvovaš boddii 1997 álgogehčen:

- Beliin lei nana doarjja gávdnat čovdosiid eamiálbmogiid eanavuogiatvuogtagáibádusaide.
- Lávdegoddi anii šiehtadusproseassa buoremus vuohkin olahit bohtosa.
- Lávdegoddi oaivvildii ahte šiehtadallanproseassa fertii doaibmat, muhto seammás galggai sáhttit ráđđádallat ja bivdit árvalusaid daid servodagain mat eanagáibádusaide váikkuhuvvojit.
- Eiseválddiid berrešii geatnegahttit addit šiehtadalliide čielga mandáhtaid, ja bidjat doarvái návccaide daid čuovvolit. (Molloy, s. 80)

Dasa lassin bohte lávdegottis vel mánga konkrehta rávvaga, earret eará heaittihit Indiánalága, ja loahpahit vearroluvvema nu gohčoduvvon stáhtusindiánaide, namalassii logahallon indiánaid mat eai ása árbevirolaš eatnamiin.

1997:s lei Nisga'as jodiheaddji válljejuvvi Nisga'a čeardačoahkkimis – dan oasis mii šiehtadalaš Nisga'a ovddas. Sin dalá jodiheaddji fas válljejuvvui, ja oaivámuš Joseph Gosnell beasai joatkit šiehtadallamiid ovddasvástideaddji jodiheaddjin Nisga'a ovddas. Nisga'a geahččalii vel oazžut šiehtadusa ránnjáiguin Gitxsa-nain ja Gityanowain latnjalaga eanagáibádusaid dáfus. Eai nákcen dalle šaddat čielga ovttaoavilii. Molloy mielde ledje dušše bienat mat báhce ovdal go sáhtii vuollá-

čállit šiehtadusa ovdal parlameantta gieda-hallama.

Almmatge lei vuosteháhu British Columbia opposišuvdnabellodagain, ja soapmasat rahče ánggirit oazžut áigái *álbmotjienasteami* Nisga'a-šiehtadus hárrái. Dán ánggirdeami boadus lei iešnammaduvvon joavku mii gohčodii iežas *Álbmoga eanagáibádusaid jietna* (*The Citizens Voice on Native Claims*)¹⁸. Álbmotjienasteami gáibádusa čuovvoledje muhtin opposišuvdnapolitihkkáratge, daid gaskkas nu gohčoduvvon Reforbmabellodat British Columbias. Reforbmabellodat ávžžuhii dán dalle go šiehtadus lei gosii šiehtaduvvon lohppii ja galggai senáhtas dohkkehuvvot. Álbmojienasteami vuodustussan lei ahte Nisga'a-šiehtadus duddjui stivrenvuogi mii lea nálleerohusa vuodul. Dán ákkasteami eai doahttalan British Columbia parlameanttas, eage Kanada šiehtadallit:

”Ánggirdeapmi giddii fuomášumi čearddalaččat vuodđuduvvon stivrenvuohkái. Dát lea čuoččuhus maid ii oktage gii veahá diehtá historjjá ja politihka birra sáhte váldit duodalažžan. Dieđusge lea opposišuvnna bargun moaitit, muhto dakkár diehtemeahttunvuodas dahkat lea dego iežas bidjat analfabehtan diđolaččat ja eaktodáhtolaččat.”
(Molloy, s. 88, jorgaleapmi)

Earret álbmotjienasteami árvalusa lei Nisga'as vel dihto siskkáldas nággu: Muhtimat dáhtto diggeášši go oaivvildedje hoavdašiehtadalliid leat rasttildan mandáhtaset ja šiehtadallan eret árbevirolaš eatnamiid osiid muhtin giliin. Duopmostuolut hilgo dattetge ášši váilevaš duodas-tusaid geažil.

Vaikke ledjege moanat unohasvuodát ja earáiguin duvdda, nagodedje dát golbma beali vuolláičállit šiehtadusa. Dat vuolláičállui borgemánu 4.b. 1998 New Ayianishas, mii mañnil šattai Nisga'a hálldahusa váldobáikin. Das mañnil lei British Columbia parlameantta, Kanada parlameantta ja Nisga'a duohken mearridit

¹⁸ Dát artihkkal čállo juste ovdalaš go Finnmarkoláhka galgá giedahallot Norgga Stuurradikkis. Dásge leat oaidnán álbmotjienastangáibádusa boahhtimin jur ovdalaš go láhkaevttohus galgá loahpalaččat giedahallot. Lohkki gii dovdá proseassa Finnmarkolága hárrái oaidnága moanaid čielga seammaláganvuodaid.

šiehtadusa. Rámmat ledje biddjon: šiehtadallamat ledje loahpahuvvon ja šiehtadus fertii dohkkehuvvot ollislaččat jus bealit eai galgan ruovttoluotta šiehtadallanbeavdá. Ain lei sihke British Columbias ja Kanadas giivvis miellaláhki šiehtadusa hárrái. Okta dain stuorámuš aviisaeiggiin British Columbias, David Black, gohčui doaimmaheaddjiid čállit visot artihkkaliid šiehtadus vuostá. (Molloy, s.160)

Čeargáseamos lei British Columbia parlameantta jienasteapmi, mas New Democratic Partys lei eanelohku viđain jienain opposišuvnna ektui. Digaštallamiin guđde visot opposišuvdnabellodaga de Liberale miellahtut čoahkkima. Sii dattetge bohte jienasteapmái. Buot opposišuvdnabellodaga áirasat jienastedje lánkaárvalusa vuostá, ja ráđdehusbellodaga áirasat fas dan beali. Nisga'a ja Kanada parlameanta dorjo šiehtadusa čielga eanetloguin, ja dat ratifiserejuvvui lánkan cuoŋománuš 2000.

Ovdáneapmi maŋŋil 2000

Sierra iešstivrejumiin ja British Columbia ekonomalaš buhtadusaiguin lea Nisga'a liikká sorjavaš provinssa ekonomalaš dilis ja Kanadas bargosajiid ja ekonomalaš ovdáneami dáfus. Sihke Nisga'a ássit ja earát geat ássit Nass Rivera guoras leat almmatge vásihan ekonomalaš ovdáneami maŋŋil 2000, muhto ii fal nu buori go livččii lean sáhttit jus British Columbia ovdáneapmi muđui livččii leamaš ávkkálat. Gávppálaš luossabivddu geažil lea doppe dinen guolástemiin eanet go ovdal. Nisga'a lea vel geavahan olu áiggi ásahtit sierra ásašusaid ja hukset luottaid.

Maŋŋil go Nisga'a-šiehtadus lei ratifiserejuvvon, lei British Columbia parlameanttas válgajahki. Liberála bello dat, mii lei vuostaldan Nisga'a-šiehtadusa ratifiserema, vuittii välljeumi čielga eanetloguin eanaš válgabiiriin. Okta daid áššiin mainna válggastedje lei boahhtevas šiehtadusid ja eanagáibádusaid šiehtadallamiid álbmotjienasteapmi. Dát ii nuppástuhtán maidege Nisga'a ektui, muhto Liberála bellodat lea hirmadit moitojuvvon eamiálbmogiid ja earáid beales geat dorjot šiehtadallanvuogi.

Eamiálbmotvuoigatvuođat Kanadas – earáide málle?

Dát artihkkal lea guoskkahan kanadaláš ovdáneami oppalaččat, ja Nisga'a-šiehtadusa British Columbias ja erenoamážit šiehtadusaid ja iešstivrenortnegiid ovdáneami Davvioarje-duovdagis. Eamiálbmotvuoigatvuođaid dáfus eará riikkain soaitá leat miellagiddevaš iskat sáhttago muhtin ráje Kanada vásáhusaid sirddihit daidda. Sáhttago mahkáš muhtin daid čovdosiin atnit mállin eará guovlluide eamiálbmotunnitloguid ja stáhtaválddi gaskasaš oktavuhtii? Dás dadjalastán veaháš dan birra maid oaivvildan lea guovddázis eanagáibádusaid ja šiehtadallamiid dáfus Kanadas.

Demokrátalaš šiehtadallamat

Muhtin politihkalaš doaimmaheaddjit dáhtošedje álbmotjienasteami eamiálbmotáššiin, muhto Kanadas lea fas välljen čovdosiid main buot beliin šiehtadallanbeavddi birra leat oalle luovos mandáhtat, iige jienastuvvo ieš mandáhta, muhto baicce daid loahpalaš šiehtadallanbohtosiid hárrái. Sihke Nisga'ain ja Nunavutain šiehtadallui almmá erenoamáš rabasvuoda haga sin ektui geat eai lean formálalaš oasseváldit. Sii geat oaivvildit ahte demokrátalaš njuolggadusaid čuovvun vuosttažettiin mearkkaša ahte eanetlogu jietna galgá gustot, sáhttet čuoččuhit ahte ná ii leat rivttes čađahanvuohki. Jus eamiálbmogiid iešmearridangáibádus galggaš čovdot politihkalaš váikkuhangaskaomiiguin nugo šiehtadallamiiguin ja ráđđadallamiiguin, de soaitá datte dat leat rivttes vuohki. Molssaektu Kanadas lea baicce duopmostuollu álbmotjienasteami sadjái.

Demokratiijii mii lea vuodđuduvvon dušše eanetlohkomearrádusaide lea váttis gávdnat čovdosiid mat fuolahit unnitlogu vuoigatvuođaid ja beroštumiid. Dalle dat dušše speadjalastá eanetlohkoálbmoga ja eamiálbmotunnitlogu gaskasaš dálá fápmo-dili. Danne ferte áddet eamiálbmogiid ja stáhtafámu gaskasaš šiehtadallamiid eanebun go čielga fápmopolitihkalaš dáistaleapmin. Stáhtage lea morálaččat geatnegas nuppi šiehtadallanbeali ektui.

Šiehtadallamat lotnolas geatnegasvuodain leat rabas ja vuoiggalaš ulbmila hárrái, leat danne áibbas dárbbaslaččat oažžun dihtii guhkesáigásaš čovdosiid. Dás lea sáhka áddet nuppi beali oainnuid, ja dáhttut daid laktit iežas árvoštallamiidda.

Iešstivrejumi gaskaoapmin (neavvun?)

Eamiálbmogiid politihkalaš jodiheaddjit Kanadas atnet iešstivrejumi ja eanavuoigatvuodaid gáibádusa eanebun go čoavddusin iešalddes. Dát gáibádusat leat kultuvrralaš, *ekonomalaš buorideami* ja sierra báikkálaš ja guovlluguovdasaš čovdosiid birra. Dás lea sáhka sáhttit gáibidit, ja váikkuhit olggobeale ekonomalaš doaimmaheaddjiid main leat beroštumit eamiálbmogiid guovllu siskkobealde. Go stuorra oljofitnodagat rogget Inuvialuitas dahje Nunavutas, dahket dan go leat vuos ráđđádallan báikkálaš politihkalaš jodiheaddjiiguin, eaige dušše dainna lobiin maid Kanada federála ráđđehus Ottawas lea addán. Dán geažil sáhttet báikegottit bidjat gáibádusaid. Našuvnnalaš dásis vigget konsešuvdnagáibádusaid dájvja laktit biras- ja luonddugáhttema deasttaide, ja guovlluguovdasaččat háliidit fas áinnas báikkálaš servodatovdáneami ja vejolašvuodaid sihkarastit guhkesáigásaš ekonomalaš ovdáneami. Dán sáhttá dahkat ovdamearkka dihte go bidjá dakkár gáibádusaid oljofitnodagaide ahte sin bargiin galgá muhtin oassi bestejuvvot báikkálaččat, ja oahpahuuvvot dárbbu mielde.

Iešstivrenortnetge adno dehálaš gaskaoapmin *nannet ja seailluhit kultuvrras*, mii lea mángga suorggis hástalussan. Kanadas nugo eará nationalstáhtainge gullo árgabeivviid eanaš eanetlohkogiella, ja našuvnnalaš lágat ja njuolggadusat leat vuodduuvvon eanetlogu árbevieruide ja norpmaide. Muhtimin leat dát earaláganat go unnitlogus. Formálalaš iešstivrejumis lea dakkár unnitloguinge vejolašvuolta ásahtit ásašusaid seailluhan dihtii kulturárvosaš dávviriid ja báikkiid. Go jo moanaid eamiálbmogiin lea nubbi juolgi ođđaáigásaš oarjemáilmmis ja nubbi fas árbevirolaš ealáhusain, de šaddáge álkít vuoruhit árvvuid, iige nubbi dárbbas bilistit nuppi ovddas. Davvioarje-duovdda

mahkáš govve dán bures: Dan ektui go eanaš politihkalaš jodiheaddjit 1974:s vuostálaste oljo- ja gássaroggama, de leat sis mánggas šiehtadan justa dán suorggis mañnil go eanavuoigatvuodaid ja báikkálaš iešstivrejumi gáibádusat leat dohkkehuvvon.

Guoktálastimat

Sihke Nisga'a guovlluin ja Davvioarje-duovdagis leat eamiálbmogat leamaš eanetlogus. Dát leat seagáš joavkkut mánggalágan beroštumiiguin ja siskkáldas vuostálasvuodaiguin. Dát lea erenoamáš čielggas Davvioarje-duovdagis gos leat šaddan siskkáldas riidalusat sihke iešgudet eamiálbmogiid gaskka ja ovttaskas olbmuid gaskka.

Davvioarje-duovdagis leat inuhkat ožžon guokte earalágan iešstivrenguovllu. Nunavutas ja Inuvialuitas lea eanet sirdojuvvon váldi, ja Déne-Métis fas ii nagodan leat čoahkis eanavuoigatvuodaid gáibideami dáfus. Dát guovlu lea ovdánahtton johtilit mañnil 1982, ja soaitá mášohisvuolta čielggadit eanavuoigatvuodaid gáibádusa leat dagahan guovlluid ovdii gos ovttasbargu livččii leamaš miellagiddevaš?

Eanagáibádusa retorihkka sáhttá muhtin háviid váddudit eanetlohkoálbmogii oaidnit makkárga ávkki dákkár gáibádusaide gávdnat čovdosiid. Go Nisga'a dahje eará joavkkut ovddidit gáibádusaideaset, čuoččuhit eará vuostálastit ahte dás lea sáhka sierravuoigatvuodaid dahje ortnegiid birra mat duddjojít nálleerohusaid. Kanada vuodđolágas leat ortnegat mat sihkarastet vuogitvuoda iešstivrejupmái, ja mat addet riikka eamiálbmogiidda sierradili. Teorehtalaš konteavstta mielde sáhttá

«Go stuorra oljofitnodagat rogget Inuvialuitas dahje Nunavutas, dahket dan go leat vuos ráđđádallan báikkálaš politihkalaš jodiheaddjiiguin, eaige dušše dainna lobiin maid Kanada federála ráđđehus Ottawas lea addán»

dát orrot sihke dárbbasmeahtumin ja eahpevuoiggalažžan, muhto dát čájeha muhtin oasi daid geavtlaš hástalusain mat liberálalaš demokratiijas leat: Seammás go buohkat teorehtalaččat galget leat ovttáarvosáččat, čájeha duohtavuohtha ahte dávjá ii leat nu: *Nállevalaheapmi* gávdno, ja leat ekonomalaš erohusat Kanada eamiálbmogiid ja muđui álbmoga gaskka. Dakkár konteavsttas ferte eamiálbmotvuoigatvuođaid definišuvnnaid atnit *aiddostahttimin* ja čielggasmahttimin ovttalágan vuoigatvuođaid, iige *eará* dahje erenoamáš vuoigatvuođaid čalmmustahttimin.

Loahpaheapmi

Lean geahččalan čujuhit moatti dain guovdi-leamos iešvuođaid Kanada eamiálbmogiid ja stáhta gaskasaš šiehtadaladettiin, gávnna-han dihtii sáhttago dakkár vásáhusaid sirdit eará konteavsttaide. Jus buohtastahtta Kanada vásáhusaid daid málliiguin maid mahkáš Norga lea oidán, jáhkán olu dain leat sirddehahttin. Sáhtta vel čuoččuhit ahte Norggas mánggaláhkai ii leat nu seagáš dilli: Kanadas leat mánga earalágan eamiálbmoga maiguin galget leat sierra šiehtadallamat, ja Norggas leat fas dušše sápmelaččat. Kanadas lea provinssain leamaš formálalaš oamasteapmi eatnamiidda, ja norgga ”sámefylkkat” eai leat eanaomas-teaddjit: Stáhta eiseválddit dat eanaš hálldašit sámi eatnamiid.

Norgga konteavsttas lea váttis ákkastit eamiálbmogiid gáibádusaid ja vuoigatvuođaid ovddas realpolitihkalaš ákkaid geažil, ovdamearkka dihte ahte finnmárkolaččaid eanetlohku ii leat logahallon Sámedikki jienasteaddjin: Eai buohkat dohkkehit ahte iešstivrejumi ja oamasteami gáibáduš galgá leat vuodduuvvon sámi ákkaide dahje

Sámedikki gáibádusaid, muhto vurdet ahte buot finnmárkolaččat fertejit searvvvis. Dakkár retorihka mielde gidde fuomášumi sámi vuoigatvuođaid ja gáibádusaid dego erenoamážin ja hilgodeaddjin, mii dagaha ahte sii geat eai leat sápmelaččat Finnmárkkus fertejit vuoittáhallas go sápmelaččat ožžot vuoigatvuođaid. Davvi-oarje-duovdaga vásáhusat čájehit ahte ii dárbbas leat nu: Seammás go inuhkat ja earát leat ožžon stuorát báikkálaš iešstivrejumi, lea dat álkidahttan guovlluid mat leat eanagáibádusaid haga oážžut stuorát báikkálaš mearridanválddi. Sierralohpeeavttut ja ekonomalaš buhtadusat eamiálbmogiidda leat vel dagahan ahte báikkálaččat háhkkojuvvo eanet, dakkár doammain nai maid eamiálbmogat eai stivre.

Nisga’a-šiehtadusa ja Nunavuta iešstivrejumi vásáhusat čájehit ahte eamiálbmogiid eanavuoigatvuođaid ja čovdosiid gáibádusaid vuosttažettiin leat *politihkalaš dáhtu* ja sávaldaga duohken gávdnat daidda čovdosiid. Vaikke kanadalaš konteaksta mángga dáfus lea earalágan go norgga ja sámi, leat siige ferten gávdnat odđa vugiid buoridit gaskavuodaid mat historjjálaččat eai leat leamaš seamma buorit. Go miedihha šiehtadallagoahtit čájeha dát ahte bealit atnet guđetguimmiideaset seammaárvosážžan. Vaikke eamiálbmogiin ii leat sierra stáhta, ovddastit sii našuvnna nugo stáhta ovddasteaddjitge. Go šiehtadallagoahtá, leat sihke stáhta ja eamiálbmogat čájehan ahte sii dohkkehit ja atnet árvvus eallit mánggakultuvrralaš servodagas, gos atná eará kultuvrraid iežas kultuvrrain seammaárvosážžan. Stuorát oktavuodas lea dát dat deháleamos maid lea oahppan stáhta ja Kanada eamiálbmogiid gaskasaš gaskavuodas.

Girjjálašvuohta

- Asch, Michael: *Aboriginal and Treaty Rights in Canada*, UBC Press 1997
- Berger, Thomas R: *Northern Frontier, Northern Homeland*. Divvojuvvon, Douglas & McIntyre Ltd 1988
- Borrows, John: *Wampum at Niagara: The Royal Proclamation, Canadian Legal History, and Self-Government*. s. 155-172 i Asch, M: *Aboriginal and Treaty Rights in Canada*, UBC Press 1997
- Cairns, Alan C: *Aboriginal Peoples and the Canadian State*, UBC Press 2000
- Dickerson, Mark O: *Whose North? Political Change, Political Development and Self-Government in the Northwest Territories*. UBC Press, 1992
- Duffy, R. Quinn: *The Road to Nunavut. The Progress of the Eastern Arctic Inuit since the Second World War*. McGill-Queen's University Press 1998
- Kymlicka, Will: *Finding Our Way, rethinking ethnocultural relations in Canada*. Oxford University Press, Canada 1998.
- Molloy, Tom: *The world is our witness – The historic journey of Nisga'a into Canada*. Fifth House Ltd, 2000
- Pointing, J. Rick: *First Nations in Canada – Perspectives on opportunity, Empowerment and Self-Determination*. McGraw-Hill Ryerson Limited 1997
- Sterrit, Neil m.fl: *Tribal Boundaries in the Nass Watershed*. UBC Press 1998
- Tennant, Paul: *Aboriginal Peoples and Politics*, UBC Press 1990
- Weaver, Sally M: *Making Canadian Indian policy: the hidden agenda 1968-70*, Toronto : University of Toronto Press, 1981

Neahttasiiddut

- Aboriginal Pipeline Group: <http://www.aboriginalpipeline.ca/>
- Agreements, Treaties and Negotiated Settlements Projects: <http://www.atns.net.au/>
- Atlas of Canada: <http://atlas.gc.ca>
- British Columbia láhkaaddi čoahkkaneapmi: <http://www.legis.gov.bc.ca>
- Canadian Arctic Resources Committee: <http://www.carc.org/>
- Canada justiisdepartemeanta: <http://laws.justice.gc.ca>
- Indian and Northern Affairs Canada: <http://www.ainc-inac.gc.ca>
- Inuvialuit Regional Corporation: <http://www.irc.inuvialuit.com>
- Nisga'a iešstivrenguoavllu neahttasiiddut: <http://www.nisgaalisims.ca>
- Davvioarje-duovdaga láhkaaddi čoahkkaneapmi: <http://www.assembly.gov.nt.ca>
- Nunavut parlameanta: <http://www.gov.nu.ca/Nunavut/>

Yngve Engkvist

(r. 1973) Romssa Universitehtas lohkan stáhtadiehtaga. Váldobarggustis «Urfoľksrettigheter og liberalisme – en motsetning?» son giedahalai nu gohčoduvvon Nisga'a-šiehtadusa kanadalaš provinssas British Columbias, ja dan proseassa mii dasa buvttihii. Earret eamiáľbmotvuoigatvuodain, berošta Engkvist vel erenoamážit davviguovlluid ovdáneamis ja demokráhtalaš organiserema odđa máľliin.

Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáža
ulbmilin lea lasihit dieđuid ja áddejumi álgoálbmogiid
vuoigatvuođaid ja sámiid vuoigatvuođaid hárrái.
Guovddáža doaimman lea earret eará čohkket, heivehit ja
gaskustit čuožžovaš informašuvnna ja dokumentašuvnna
álgoálbmotvuoigatvuođain riikkagottálaš ja riikkaidgaskasaš
dásis. Ulbmiljoavkun leat buohkat geat ohcet dieđuid
álgoálbmotvuoigatvuođain, nugo skuvllat, eaktodáhtolaš
organisašuvnnat, almmolaš institušuvnnat ja eiseválddit.

GÁLDU

Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš
Kompetansesenteret for urfolks rettigheter
Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples

NO 9520 Guovdageaidnu/Kautokeino Telefondna +47 7848 8000 Fákssa +47 7848 8020 www.galdu.org